

Socialutskottets betänkande

1981/82:42

om vissa arbetsmiljöfrågor

Motionerna

I motion 1981/82:192 av Lars Werner m. fl. (vpk) hemställs att riksdagen hos regeringen hemställer om förslag till ändring i arbetsmiljölagen (1976:1160) innebärande förbud mot användande av diesel- och andra förbränningsmotordrivna arbetsmaskiner i fartygslastrum, slutna lokaler och gruvor samt vid andra underjordsarbeten.

I motion 1981/82:553 av Pär Granstedt m. fl. (c) hemställs att riksdagen hemställer att regeringen vidtar åtgärder så att de nya reglerna om asbest i bromsbelägg och andra friktionselement blir tillämpliga också för importerade fordon.

I motion 1981/82:561 av Sten Sture Paterson (m) och Arne Svensson (m) hemställs att riksdagen hos regeringen begär en översyn av gällande normer för handels- och hantverkslokaler samt tillkännagivande av former för tidsbegränsade dispenser från dessa normer till redan etablerade företag inom handel och hantverk i syfte att därmed öppna fler arbetsplatser för främst ungdom.

I motion 1981/82:677 av Lars Werner m. fl. (vpk) hemställs att riksdagen hos regeringen hemställer om att ett program utarbetas för en skyndsam avveckling av asbest som material i bromsbeläggningar till fordon.

Motivering till motionsyrkandet finns i motion 1981/82:1044.

I motion 1981/82:1115 av Lars Werner m. fl. (vpk) hemställs, såvitt här är i fråga (yrkandena 1–7 och 9–13), att riksdagen hos regeringen hemställer om förslag som innebär

1. att den lokala fackföreningen får vetorätt angående löneformen vid arbeten som är förenade med olycksfallsrisk och att detta införs i arbetsmiljölagen.

2. att en utredning tillsätts för att klargöra omfattningen av uteblivna åtal vid allvarliga arbetsolycksfall under 1970-talet samt vilka åtgärder som behövs för att lagen skall tillämpas och ansvar utkrävas.

3. att preciserade säkerhetsmarginaler tillämpas vid fastställande av hygieniska gränsvärden utgående från lägsta kända nivå som misstänks ge akut eller kronisk skadlig påverkan samt att övervägandena bakom varje gränsvärde offentliggörs.

4. att kvinnor som planerar graviditet eller är gravida får lagstadgad rätt till omplacering eller ledighet med bibehållen lön vid risk för fosterskada,

5. att juridiskt bindande gränsvärden införs för buller och sätts till högst 75 dB(A) samt att föreskrifter utarbetas för belysning och icke joniserande strålning.

6. att de fackliga representanterna får kvalificerad majoritet i såväl arbetarskyddsstyrelsens styrelse som yrkesinspektionsnämnderna.

7. att den lokala fackföreningen ges beslutanderätten om när arbete kan återupptas efter det att skyddsombud stoppar arbetet på grund av fara.

9. att alla anställda får obligatorisk tillgång till företagshälsovård fr. o. m. 1985 samt att företagshälsovården samordnas med landstingens verksamhet och att företagshälsovårdens personal anställs via landstingen men ansvarar inför en kommitté som är till sin majoritet sammansatt av fackföreningsmedlemmar utsedda av de lokala fackorganisationerna.

10. att förslagen i 1976 års företagshälsovårdsutrednings delbetänkande om yrkesmedicinska kliniker vid region- och länssjukhus före 1985 fastställs i lag och kopplas till ersättningen till landstingen.

11. att högskoleanknuten utbildning organiseras för skyddsombud som erbjuds full lön under studietiden.

12. att de fackliga organisationerna och yrkesinspektionen ges lagstadgad rätt att från företag erhålla information som behövs för forskningsändamål och att denna information tillställs forskare på begäran.

13. att användningen av diesel- och andra förbränningsmotordrivna arbetsmaskiner i fartygslastrum, slutna lokaler och gruvor samt vid andra underjordsarbeten förbjuds.

I motion 1981/82:1117 av Lars Werner m. fl. (vpk) hemställs att riksdagen hemställer hos regeringen om förslag till åtgärder mot hälsofarliga arbetsmiljöer enligt motionens aktionsprogram.

I motion 1981/82:1589 av Olof Palme m. fl. (s) hemställs, såvitt här är i fråga (yrkandena 6, 10, 11, 13, 14 och 17),

6. att riksdagen uttalar att möjligheten till direkt straffkopplade föreskrifter skall användas för att ingripa mot dåliga arbetsmiljöer.

10. att riksdagen uttalar att arbetet med att anpassa gränsvärdena till mål som uppställts bl. a. i samband med arbetsmiljölagen bör påskyndas.

11. att riksdagen hos regeringen anholder att åtgärder vidtas i syfte att stoppa användningen av asbest i bromsbelägg och friktionselement.

13. att riksdagen hos regeringen anholder att företagshälsovårdsutredningen får i uppdrag att utreda frågan om utredning och behandling av yrkestandskador.

14. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om plan för den yrkesmedicinska uppbyggnaden.

17. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om fria arbetskläder i vissa fall.

Allmän bakgrund

Utskottet har tidigare under innevarande riksmöte i det av riksdagen godkända betänkandet SoU 1981/82:15 behandlat motioner som rör lagstiftnings- och andra frågor på arbetsmiljöområdet. I betänkandet lämnades relativt utförliga uppgifter om bl. a. arbetarskyddets organisation, lokal skyddsverksamhet, utbildning av skyddsombud, information för forskningsändamål, gränsvärden, omplacering eller ledighet för graviditet och dieseldrift i vissa slutna utrymmen. De sålunda lämnade uppgifterna återges i viss utsträckning i det följande i samband med att uppgifterna kompletteras. Därutöver lämnas uppgifter rörande vissa tidigare ej behandlade frågor, nämligen arbetslokaler, rätten till fria arbetskläder och arbetsskadestatistiken.

Fackligt inflytande m. m.

Riksdagen har flera gånger haft anledning ta ställning till motionsyrkanden om en förstärkt ställning för de lokala fackföreningarna i arbetsmiljöfrågor.

Vetorätt i arbetsmiljöfrågor för den lokala fackföreningen

Hösten 1977 behandlades ett motionsyrkande från vänsterpartiet kommunisterna om att den lokala fackföreningen skulle tillerkännas vetorätt i arbetsmiljöfrågor i vad avsåg bl. a. ackords- och prestationsarbete. Utskottet avstyrkte i sitt av riksdagen godkända betänkande (SoU 1977/78:1 s. 53) yrkandet under hänvisning till vad utskottet i betänkandet anfört om de grundläggande principerna för skyddsarbetet. Utskottet hade i angivna hänseende (s. 18) anfört att arbetsgivare och arbetstagare i samförstånd borde söka åstadkomma en tillfredsställande arbetsmiljö och att den metod vänsterpartiet kommunisterna anvisade stod i motsats till den för arbetsmiljölagstiftningen grundläggande principen om samverkan.

Vid 1978/79 års riksmöte återopade utskottet, med anledning av ett likalydande motionsyrkande från vänsterpartiet kommunisterna, vad som anförts i betänkande SoU 1977/78:1. Enligt utskottet ägde de då framförda synpunkterna fortfarande giltighet. Utskottet tillade att samverkan mellan arbetstagare och arbetsgivare är en förutsättning för ett framgångsrikt skyddsarbete. Arbetsgivare och arbetstagare bör i samförstånd och med avvägning av de olika intressen som måste beaktas gemensamt söka åstadkomma en tillfredsställande arbetsmiljö. Utskottet erinrade också om att skyddsombud och arbetstagare i vissa i arbetsmiljölagen närmare angivna fall kan avbryta farligt arbete. Utskottet avstyrkte yrkandet. Riksdagen följde utskottet (SoU 1978/79:33).

Utskottet har även under innevarande riksmöte behandlat ett motionsyr-

kande med liknande innehåll. I sitt av riksdagen godkända betänkande SoU 1981/82:15 (s. 26) avstyrkte utskottet motionen med hänvisning till att det inte framkommit någon omständighet som borde föranleda riksdagen att ändra sitt ställningstagande i den aktuella frågan.

Rätt för den lokala fackföreningen att besluta om arbetes återupptagande

Riksdagen har vidare flera gånger avslagit motionsyrkanden om att den lokala fackföreningen (i stället för yrkesinspektionen) skall besluta om när arbetet kan återupptas efter det att skyddsombud stoppat arbetet på grund av fara (SoU 1973:25, 1977/78:1, 1978/79:33 och 1981/82:15). Socialutskottet har i sina av riksdagen godkända betänkanden därvid hänvisat till dels den principiella inställningen att parterna på jämställd grund skall samarbeta i arbetarskyddsfrågor, dels principen att det inom arbetarskyddslagstiftningens ram ytterst ankommer på arbetarskyddsstyrelsen och yrkesinspektionen att avgöra vilka krav som från skyddssynpunkt bör ställas på arbetsmiljön.

Skyddsombuds rätt att avbryta farligt arbete

Även motionsyrkanden om en utvidgad rätt för skyddsombud att avbryta hälsofarligt arbete har tidigare diskuterats av riksdagen, bl. a. i samband med tillkomsten av arbetsmiljölagen.

Enligt arbetsmiljölagens bestämmelser (6 kap. 7 §) har skyddsombud rätt att i vissa situationer avbryta farligt arbete. Om ett visst arbete innebär omedelbar och allvarlig fara för arbetstagares liv eller hälsa och rättelse inte genast kan uppnås genom arbetsgivarens beslut kan skyddsombud bestämma att arbetet skall avbrytas. Avbrottet gäller till dess att yrkesinspektionen tagit ställning i frågan. I fråga om ensamarbete gäller skyddsombuds rätt att avbryta arbetet redan då det är påkallat från skyddssynpunkt, dvs. vid betydligt mindre risk än för arbeten i allmänhet. Även här gäller avbrottet till dess att yrkesinspektionen gjort sin bedömning av risken.

I sina av riksdagen godkända betänkanden SoU 1973:25 och 1977/78:1 avstyrkte utskottet motionerna i aktuella delar med hänvisning till att det enligt utskottets mening hade gjorts en lämplig avgränsning i lagen av situationer i vilka skyddsombud skulle äga avbryta arbetet.

Arbetstagarrepresentation i arbetarskyddsstyrelsen och yrkesinspektionsnämnderna

I samband med tillkomsten av arbetsmiljölagen diskuterades också frågan om arbetstagarrepresentationen i arbetarskyddsstyrelsen och i yrkesinspektionsnämnderna. Med anledning av att LO och TCO ansett att arbetstagarrepresentation i dessa organ skulle förstärkas framhöll föredragande

statsrådet bl. a. att det var viktigt att myndigheternas avgöranden omfattas med förtroende av alla dem som berörs. Ingendera sidan borde därför ges markerad övervikt i representationshänseende (prop. 1976/77:149 s. 351).

Frågan om sammansättningen av arbetarskyddsstyrelsens verksstyrelse har därefter behandlats av riksdagen vid tre tillfällen (SoU 1978/79:11, 1978/79:33 och 1981/82:15). Riksdagen har alla gångerna avslagit yrkanden om en förstärkt arbetstagarrepresentation. Socialutskottet anförde i betänkande 1978/79:33 bl. a. att det lokala skyddsarbetet bygger på samverkan mellan arbetstagare och arbetsgivare. Denna princip är utgångspunkten också för tillsynsorganens arbete, och arbetstagar- och arbetsgivarintressena har därför getts i stort sett lika tyngd i arbetarskyddsstyrelsens verksstyrelse och i yrkesinspektionsnämnderna. Utskottet erinrade om att lagstiftaren vid tillkomsten av arbetsmiljölagen hade framhållit vikten av att myndigheternas avgöranden omfattas med förtroende av alla dem som berörs. Detta skulle bäst åstadkommas genom att man inte gav någon sida markerad övervikt vad gäller representationen.

I betänkande SoU 1981/82:15 underströk utskottet återigen betydelsen av att de statliga tillsynsmyndigheterna på området inte konstruerades som partsorgan. Om så blev fallet skulle enligt utskottets mening förutsättningarna för tillsynsverksamheten allvarligt försämrats. Därvid skulle i sista hand såväl det allmännas som arbetstagar- och arbetsgivarintressen skadas.

Utbildning av skyddsombud

Enligt 6 kap. 4 § sista stycket arbetsmiljölagen svarar arbetsgivare och arbetstagare gemensamt för att skyddsombud får erforderlig utbildning.

Arbetarskyddsstyrelsen bedriver utbildning för kvalificerade skyddsombud. Hittills har 60 kvalificerade skyddsombud utbildats. F. n. pågår en kurs med utbildning av ytterligare 30 ombud.

Riksdagen har vid tidigare tillfällen behandlat motioner angående högskoleanknuten utbildning för skyddsombud på betald arbetstid (SoU 1978/79:33 och 1981/82:15). I betänkande 1981/82:15 (s. 13) lämnade utskottet en redogörelse dels för skyddsombudsutbildningen på grundnivå, dels för kursverksamheten för kvalificerade skyddsombud, vilka utbildningar kommit till stånd i arbetarskyddsstyrelsens och arbetarskyddsnämndens regi. Utskottet avstyrkte därefter motionsyrkandet med hänvisning till den utbildning av skyddsombud som pågår och till att företagshälsovårdsutredningen (A 1976:01) f. n. utreder bl. a. frågor om en förbättrad utbildning för personal inom företagshälsovården. Utskottet förutsatte att i den mån det skulle visa sig föreligga behov av ytterligare utbildning av kvalificerade skyddsombud – ev. på högskolenivå – skulle erforderliga initiativ tas av berörda myndigheter. Något uttalande från riksdagens sida i frågan kunde utskottet inte anse vara påkallat.

Företagshälsovård och yrkesmedicin

Företagshälsovården är en viktig del av arbetarskyddet och har liksom arbetarskyddet i övrigt till syfte att anpassa arbetsmiljön till människans förutsättningar. Företagshälsovårdens uppgifter är att i första hand vara tekniskt och medicinskt förebyggande men även i viss utsträckning sjukvårdande och rehabiliterande. Skyddskommittén är huvudman för företagshälsovården och företagshälsovården har därigenom en nära anknytning till skyddsarbetet i övrigt på arbetsplatserna. Genom en rad centrala arbetsmiljöavtal och överenskommelser som slutits mellan arbetsmarknadens parter har alla delar av arbetsmarknaden nu regler om företagshälsovårdens innehåll och utbyggnad även om inte alla företag omfattas av avtalen. Samtliga avtal fastslår företagshälsovårdens förebyggande karaktär. Även om företagshälsovården således i första hand skall vara tekniskt och medicinskt förebyggande ges i regel också viss sjukvård inom denna. I många fall utgör sjukvården en betydande del. Ersättning från den allmänna försäkringen kan f. n. utgå med högst hälften av arbetsgivarens kostnader för den medicinska delen av företagshälsovården under förutsättning att den sjukvårdande delen uppgår till minst hälften.

I dag har ungefär 50 % av alla anställda tillgång till någon form av företagshälsovård. Den del av arbetsmarknaden som saknar företagshälsovård består till största delen av små företag. År 1976 tillsattes utredningen om företagshälsovården och den yrkesmedicinska verksamheten (A 1976:01), företagshälsovårdsutredningen. I direktiven till utredningen anges bl. a. att målet för utbyggnaden av företagshälsovården bör vara att alla löntagare skall ha tillgång till företagshälsovård.

Företagshälsovårdsutredningen har hittills lämnat två delbetänkanden, Utbyggnad av yrkesmedicinen (SOU 1980:22) och Mät- och laboratorieresurser för bättre arbetsmiljö (DsA 1981:1). Utredningens slutbetänkande väntas under år 1982. Efter remissbehandling av betänkandet angående utbyggnaden av yrkesmedicinen lät regeringen i budgetpropositionen, 1980/81:100 bil. 15, riksdagen ta del av vissa synpunkter på den yrkesmedicinska verksamheten. Utredningen hade angett att målsättningen för utbyggnaden av yrkesmedicinen borde vara att det år 1985 skulle finnas fungerande regionkliniker i samtliga sjukvårdsregioner. Vidare borde yrkesmedicinska länskliniker finnas i drift eller under planering i samtliga sjukvårdsområden utom Gotland. Inriktningen borde vara att den yrkesmedicinska verksamheten skulle vara fullt utbyggd före år 1990.

I budgetpropositionen framhölls att det samhällsekonomiska läget inte medgav att den kommunala verksamheten kunde få ta i anspråk ett ökat resursutrymme utöver vad som följde av ändringar i befolkningsstrukturen. Regeringens vidare överväganden i aktuellt hänseende skulle komma att redovisas för riksdagen i kompletteringspropositionen.

I ett motionsyrkande från vänsterpartiet kommunisterna i anslutning till

budgetpropositionen framställdes, i likhet med vid innevarande riksmöte, krav på att förslagen i betänkandet om yrkesmedicinska kliniker vid region- och läns sjukhus före 1985 skulle fastställas i lag. I sitt av riksdagen godkända betänkande (SoU 1980/81:24) erinrade utskottet bl. a. om att det i budgetpropositionen konstaterats att vilja och stor beredskap för en utbyggnad av yrkesmedicinen på länsplanet fanns hos sjukvårdshuvudmännen. Utskottet ansåg att det inte kunde komma i fråga att lagstiftningsvägen ålägga sjukvårdshuvudmännen att bygga ut yrkesmedicinen i viss omfattning och avstyrkte motionsyrkandet.

I kompletteringspropositionen (1980/81:150 bil. 2 s. 31) angavs emellertid yrkesmedicinen som exempel på en verksamhet där det var "uppenbart att eventuella utbyggnadsplaner kan behöva omprövas".

I ett annat motionsyrkande från vänsterpartiet kommunisterna förordades, liksom i motion 1981/82:1115 yrkande 9, att alla anställda får obligatorisk tillgång till företagshälsovård fr. o. m. 1985 samt att företagshälsovården samordnas med landstingens verksamhet och att företagshälsovårdens personal anställs via landstingen men ansvarar inför en kommitté som är till sin majoritet sammansatt av fackföreningsmedlemmar utsedda av de lokala fackorganisationerna. I betänkande SoU 1980/81:24 avstyrkte utskottet motionsyrkandet med bl. a. följande motivering.

I det av riksdagen godkända betänkandet SoU 1977/78:1 (s. 40) slog utskottet fast att målet för utbyggnaden av företagshälsovården bör vara att alla löntagare skall ha tillgång till företagshälsovård. Utskottet ansåg vidare att det inte kan eller bör anges någon exakt tidpunkt då målet skall vara uppnått. Utskottet vidhåller denna uppfattning och hänvisar härutöver till det pågående arbetet inom företagshälsovårdsutredningen. Enligt utredningens direktiv bör utbyggnaden av företagshälsovården liksom nu ske på frivillighetens väg och frågor om dess innehåll m. m. regleras genom avtal och överenskommelser mellan arbetsmarknadens parter.

Som utskottet tidigare anfört (se bl. a. SoU 1978/79:33) har de nuvarande organisationsformerna för företagshälsovården sin grund i avtal mellan arbetsmarknadens parter och är väl förenliga med det synsätt som präglar reglerna i arbetsmiljölagen om ansvaret för skyddsverksamheten i företagen.

Information för forskningsändamål

Arbetsmiljölagen innehåller vissa regler om uppgiftsskyldighet för arbetsgivare och om sekretess med avseende på erhållna upplysningar för arbetarskyddsstyrelsen, yrkesinspektionen och skyddsombuden. En närmare redogörelse för dessa bestämmelser har lämnats i socialutskottets betänkande SoU 1981/82:15 (s. 8).

Ett med det nu aktuella yrkandet i motion 1981/82:1115 identiskt yrkande angående lagstadgad rätt för de fackliga organisationerna och yrkesinspektionen att från företag erhålla information för forskningsändamål har

behandlats av riksdagen tidigare under innevarande riksmöte. Yrkandet avslogs på förslag av utskottet (SoU 1981/82:15). I betänkandet anförde utskottet följande.

Enligt utskottets mening är det angeläget med en effektiv och målinriktad forskningsverksamhet på arbetsmiljöområdet. Arbetsmiljöforskning bedrivs på åtskilliga håll, dels som grundforskning, vilken till övervägande del finansieras via forskningsråden, dels som tillämpad forskning. Genom tillkomsten av arbetarskyddsfonden har förutsättningarna för sådan forskning avsevärt förbättrats. Fonden bekostar inte bara en stor del av själva forskningsverksamheten utan även utbildning och information (bl. a. tidskriften Arbetsmiljö). En förutsättning för att forskningen skall kunna fungera effektivt är givetvis att information om arbetsmiljöförhållandena på arbetsplatserna är tillgänglig för forskarna. Önskemålet om att informationen skall vara tillgänglig för forskning måste dock alltid vägas mot den enskildes intresse av skydd för den personliga integriteten och mot företagets intresse att av konkurrensskäl bevara företagshemligheter. Som motionärerna påpekar har frågan lösts på frivillig väg i vad avser de kooperativa företagen. Huruvida en generell lagstiftning av den innebörd som föreslås i motionen bör införas är emellertid ett spörsmål som kräver ingående överväganden.

Som utskottet redovisat i den föregående framställningen väntas utredningen (1979:01) om information rörande arbetsmiljörisker (INRA) inom kort avlämna sitt betänkande. Utredningens huvuduppgift är att lägga fram förslag om hur en väl fungerande och kvalificerad bevakning samt en god informationsspridning rörande arbetsmiljörisker skall genomföras. Regeringen har i december 1979 till utredningen överlämnat en skrivelse från LO/TCO till regeringen, vari begärs en ändring av sekretesslagstiftningen som skall möjliggöra för de centrala fackliga organen att få ta del av uppgifter hos företagen rörande arbetsmiljön.

Enligt utskottets mening bör resultatet av utredningens överväganden och den fortsatta beredningen av utredningens förslag avvaktas innan något ställningstagande görs från riksdagens sida i denna fråga.

Enligt vad utskottet inhämtat väntas INRA-utredningen lägga fram sitt betänkande i slutet av maj 1982.

I detta sammanhang kan nämnas att bl. a. frågan om forskares tillträde till arbetsplatserna för arbetslivsforskning behandlats i det nyligen slutna utvecklingsavtalet mellan å ena sidan SAF, å andra sidan LO och PTK. Under avsnittet "§ 13 Arbetslivsforskning" uttalas följande.

Med arbetslivsforskning avses forskning som är inriktad på arbetslivet och dess effekter på människan och arbetet.

Parterna är eniga om att arbetsplatserna i största möjliga utsträckning bör stå öppna för sådan forskning.

Om arbetsgivaren eller den lokala arbetstagarorganisationen önskar att utomstående forskare skall beredas tillträde till arbetsplatsen för arbetslivsforskning skall förhandlingar upptas mellan arbetsgivaren och berörda lokala arbetstagarorganisationer. Därvid skall parterna söka nå enighet om förutsättningarna för forskares tillträde och om villkoren för arbetstagare som engageras i forskningen.

Kan de lokala parterna inte enas kan part hänskjuta frågan till centrala

förhandlingar. Under lokal eller central förhandling kan endera parten hänskjuta frågan till Rådet för utvecklingsfrågor som äger avge rekommendation till lösning av frågan.

Uppnås vid central förhandling ej enighet kan frågan föras vidare till utvecklingsavtalets skiljenämnd för avgörande.

Protokollsanteckning

I forskningsprojekt inriktade på att studera förändringar och förändringars effekter i företagen är det nödvändigt att skilja forskarens roll från i företagen verk samma befattningshavares roller. Forskarens roll blir att följa, beskriva, analysera och dra slutsatser av den i forskningsprojektet studerade förändringen.

SAF, LO och PTK vill genom en öppen och positiv attityd främja en allsidig, seriös och objektivt bedriven arbetslivsforskning.

Denna paragraf skall äga motsvarande tillämpning då fråga uppkommer om tillträde för utomstående i sådant utvecklingsarbete som är jämförbart med arbetslivsforskning.

Sanktioner vid arbetsmiljöbrott

Föreskrifterna i arbetsmiljölagen är inte direkt straffsanktionerade. De ger i stället möjlighet till ingripande i enskilda fall av yrkesinspektionen i syfte att få till stånd konkreta åtgärder i arbetsmiljöfrämjande syfte.

Om yrkesinspektionen vid sin tillsynsverksamhet eller på annat sätt får reda på att en arbetsgivare bryter mot lagen eller föreskrifter som arbetarskyddsstyrelsen utfärdat med stöd av lagen, skall inspektionen se till att bristerna rättas till. I allmänhet får arbetsgivaren en skriftlig uppmaning att göra detta inom viss tid. Om han inte gör detta, kan yrkesinspektionen enligt 7 kap. 7 § arbetsmiljölagen utfärda ett föreläggande eller ett förbud. Påbudet kan förstärkas med vite. Underlåter någon att vidta åtgärd som åligger honom enligt föreläggande får yrkesinspektionen förordna om rättelse på hans bekostnad. Den som uppsåtligen eller av oaktsamhet bryter mot föreläggande eller förbud som meddelats med stöd av 7 kap. 7 § dömes till böter eller fängelse i högst ett år. Detta gäller dock inte om föreläggandet eller förbudet har förenats med vite (8 kap. 1 §). Arbetarskyddsstyrelsen har samma befogenheter som yrkesinspektionen att ingripa med tvångsmedel.

Arbetarskyddsstyrelsen kan utfärda föreskrifter med direkt straffsanktion om t. ex. tillstånd för att en anläggning, en arbetsprocess eller en arbetsmetod skall få användas och om godkännande för att en teknisk anordning eller en kemisk produkt skall få användas. Ytterligare exempel på sådana föreskrifter är särskilda villkor för användning av tekniska anordningar eller kemiska produkter liksom förbud mot användning av arbetsprocesser, arbetsmetoder, tekniska anordningar eller kemiska produkter, om läkarundersökningar av de anställda, märkning av tekniska anordningar eller kemiska produkter samt skyldighet att göra anmälan och att föra förteckningar i vissa fall. Enligt 19 § arbetsmiljöförordningen skall av styrelsens

författningar klart framgå i vad mån föreskrifterna är direkt straffsanktionerade.

Ansvar för brott mot arbetsmiljön kan också förekomma enligt brottsbalken. Har arbetsgivaren åsidosatt föreskrifter eller inte anskaffat erforderliga säkerhetsanordningar eller på annat sätt förfarit oaktsamt och därigenom vållat arbetstagarens död eller åsamkat kroppsskada eller sjukdom som inte är ringa, kan straff bli aktuellt enligt 3 kap. 7 och 8 §§ brottsbalken. Påföljden för vållande till annans död är fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, böter. För vållande till kroppsskada eller sjukdom är påföljden böter eller fängelse i högst sex månader. Utsätter någon av grov oaktsamhet annan för livsfara eller fara för svår kroppsskada eller allvarlig sjukdom kan han enligt 3 kap. 9 § brottsbalken dömas för framkallande av fara för annan till böter eller fängelse i högst två år.

Kravet på angivelse från målsägaren vid brotten vållande till kroppsskada eller sjukdom – för fall då skadan eller sjukdomen åsamkats målsäganden i verksamhet som arbetstagare – har genom en lagändring som trädde i kraft den 1 juli 1980 slopats. Syftet med ändringen var att öka möjligheterna för de rättsvårdande myndigheterna att ingripa mot arbetsmiljöbrott.

En utförlig redogörelse för arbetsmiljölagens sanktionssystem finns intagen i utskottets betänkande SoU 1979/80:5 (s. 2–7) vartill hänvisas.

När det gäller andra sanktionsformer än straff mot den som begår brott mot arbetsmiljön skall nämnas att regeringen i dagarna lagt fram en proposition om ekonomiska sanktioner vid brott i näringsverksamhet (prop. 1981/82:142 om ändring i brottsbalken). Lagförslaget syftar till att göra det möjligt att förverka sådana företagsekonomiska vinster som har uppkommit hos näringsidkare i anledning av att brott har begåtts i utövningen av deras verksamhet. Bestämmelserna avses ta sikte inte bara på direkta brottsförtjänster utan även på värdet av sådana ekonomiska fördelar som på ett mera indirekt sätt kan härledas till brottet. Bestämmelserna är avsedda att kunna tillämpas såväl vid brott mot brottsbalken som vid specialstraffrättsliga överträdelser. För brott mot arbetsmiljön kommer således den nya sanktionsformen att kunna tillgripas i vissa fall.

Också på annat sätt övervägs frågan om nya sanktionsformer på området. Efter regeringens bemyndigande i oktober förra året har chefen för justitiedepartementet tillkallat en kommitté med uppdrag att pröva frågan om utvidgade regler om näringsförbud. Kommittén har enligt sina direktiv (kommittéberättelsen 1982 del II s. 225) till uppgift att förutsättningslöst ta ställning till det allmänna behovet av och de principiella och praktiska aspekterna på utvidgade regler om näringsförbud mot oseriösa näringsidkare som på ett kvalificerat sätt har dokumenterat att de inte är beredda att följa de regler som gäller för verksamheten. Sådana förbud skulle, enligt vad departementschefen framhåller i årets budgetproposition (bil. 5, s. 25), kunna vara ett verksamt medel för att motverka systematiskt överträdande av bl. a. den lagstiftning som gäller arbetarskydd.

Regeringen har i den nyligen framlagda propositionen 1981/82:154 om ny arbetstidslag m. m. föreslagit att en övertidsavgift införs som påföljd för arbetsgivare som överträder lagreglerna om övertid.

Riksåklagaren har under år 1980 låtit sammanställa en promemoria om arbetsmiljöbrott. Arbetsmiljöfrågor har också aktualiserats av riksåklagaren i två cirkulär, I:95 (RÅFS 1979:1) och C 80. Av det förstnämnda cirkuläret följer att åklagaren som regel skall leda förundersökningar angående brott mot arbetsmiljölagstiftningen i vid mening. I det andra cirkuläret framhålls bl. a. att utvecklingen i samhället ger anledning att i den brottsbekämpande verksamheten i högre grad än tidigare rikta uppmärksamheten på andra områden än de traditionella. Som exempel nämns bl. a. den lagstiftning som rör arbetslivet.

I årets budgetproposition (1981/82:100 bil. 15 s. 128 f.) har arbetsmarknadsministern aviserat en större formell tydlighet i handläggningen vid yrkesinspektionen i syfte att ge ökad klarhet i vilken rättslig innebörd skriftliga besked från yrkesinspektionen är avsedda att ha. Utskottet har behandlat frågan i betänkande SoU 1981/82:39.

Ett med det nu aktuella yrkandet i motion 1981/82:1115 identiskt yrkande angående tillsättande av en utredning för att klargöra omfattningen av uteblivna åtal vid allvarliga arbetsolycksfall under 1970-talet samt vilka åtgärder som behövs för att lagen skall tillämpas och ansvar utkrävas har behandlats av riksdagen dels vid riksmötet 1979/80, dels vid innevarande riksmöte. Vid båda tillfällena avslogs motionen i den aktuella delen (SoU 1979/80:5 och SoU 1981/82:20). I det sistnämnda betänkandet uppgav utskottet bl. a. att en sektion vid det 29:e nordiska juristmötet i augusti 1981 hade behandlat ämnet Arbetsmiljön – ansvarsplanering och sanktioner. I ett bakgrundsmaterial till sektionsdiskussionen hade chefen för arbetarskyddsstyrelsen Gunnar Danielson – som var ordförande i arbetsmiljöutredningen – anfört bl. a. följande.

I de handlingsmönster som arbetsmiljölagstiftningen drar upp spelar samhällsingripanden genom kriminalisering och straffåtgärder en relativt underordnad roll. Den särskilda samhälleliga tillsynsorganisationen som byggts upp syftar främst till att nå målet andra vägar. I den preventiva verksamheten satsas också stora och ökande resurser på en utbyggnad av en effektiv företagshälsovård. Forskning, utbildning och information i olika former spelar en framträdande roll. Offentlig provning och kontroll av maskiner och andra tekniska anordningar ägnas stor uppmärksamhet. I den mån trots alla andra bemödanden samhälleliga tvångsåtgärder blir nödvändiga användes i första hand förvaltningsrättsliga medel i form av föreläggande och förbud genom tillsynsmyndigheternas försorg.

Föreläggande och förbud från yrkesinspektionen bildar grundpelarna i sanktionssystemet och har i denna egenskap stora förtjänster.

Utskottet ansåg i betänkandet att den lämnade beskrivningen helt överensstämde med det synsätt på sanktionssystemet enligt arbetsmiljölagstiftningen som präglat lagstiftningen och som varit vägledande för arbetet på

arbetsmiljöområdet sedan den nya lagens ikraftträdande. Det sagda hindrade inte, enligt utskottet, att även ansvarsreglerna och deras tillämpning måste ägnas uppmärksamhet. Utskottet utgick därför från att regeringen i lämpligt sammanhang lämnar riksdagen en redovisning av vilka åtgärder som vidtagits inom polis- och åklagarmyndigheterna för att utreda och beivra arbetsmiljöbrott och vilka resultat dessa åtgärder har åstadkommit i rättstillämpningen. Redovisningen borde innefatta en bedömning av i vad mån det är motiverat att ytterligare insatser görs för att polis- och åklagarmyndigheter skall bibringas kunskaper om arbetsmiljölagstiftningen och dess ansvarsregler. Då det gäller tillämpningen av ansvarsreglerna utgick utskottet från att regeringen överväger möjligheterna och lämpligheten av att särskild statistikföring rörande arbetsmiljöbrott införs.

Slutligen anser sig utskottet här böra nämna att justitieutskottet i sitt av riksdagen godkända betänkande JuU 1981/82:36 behandlat frågan om påföljder för bl. a. arbetsmiljöbrott.

Arbetskadestatistik

Sedan den 1 januari 1979 finns i enlighet med riksdagens beslut (prop. 1977/78:74, SoU 1977/78:24, rskr 1977/78:147) ett datorbaserat informationssystem om arbetsskador, ISA. Arbetarskyddsstyrelsen är huvudman för systemet, vars syfte är att ge ett förbättrat underlag för arbetarskyddets förebyggande arbete.

ISA innehåller alla anmälningar om arbetsolyckor, färdolyckor och arbetssjukdomar som inträffat och anmälts sedan systemet togs i bruk. Normalt omfattar statistiken endast arbetsolyckor som lett till sjukskrivning. Undantag görs för skador som lett till lyte eller men, t. ex. bullerskador, som ingår i statistiken även om de inte lett till sjukskrivning.

ISA omfattar skador som drabbar arbetstagare, egenföretagare och värnpliktig personal. Statistiken bygger på de arbetsskadeanmälningar som arbetsgivaren sänder till försäkringskassan. Från kassan sänds en kopia till yrkesinspektionen där anmälningarna räknas, granskas och kompletteras. Slutlig registrering och granskning sker hos arbetarskyddsstyrelsen.

För att informationssystemet skall motsvara de krav som ställs finns en intressentgrupp som skall ge arbetarskyddsstyrelsen synpunkter på innehållet i publikationer från ISA. I intressentgruppen ingår förutom arbetarskyddsstyrelsen också LO, TCO, SAF, SCB, statens arbetsmiljönämnd, socialstyrelsen, Kommun- och Landstingsförbunden m. fl.

ISA används bl. a. i forskning om arbetsskadornas uppkomst. På sikt kan uppgifterna i ISA också samköras med andra informationssystem, t. ex. cancerregistret, för att man skall kunna studera olika samband mellan arbetsskador och arbetsmiljöförhållanden.

Våren 1981 ställde sig riksdagen positiv till en utveckling av ADB-verksamheten vid arbetarskyddsstyrelsen (prop. 1980/81:100 bil. 15 s. 131,

SoU 1980/81:24, rskr 1980/81:263). Avsikten är att ISA på sikt skall byggas ut så att alla yrkesinspektionsdistrikt och arbetarskyddsstyrelsen centralt kan föra in och ta ut information ur systemet med hjälp av bildskärmsterminaler. Utbyggnaden av ISA skall samordnas med en omläggning av yrkesinspektionens arbetsställeregister (SARA) till data. Syftet är att arbetarskyddsstyrelsen härigenom skall få ett avsevärt förbättrat underlag för författningsarbetet. En närmare redogörelse för de båda ADB-systemen gavs i förra årets budgetproposition (s. 123 f.) vartill hänvisas.

I detta sammanhang kan nämnas att läkare har skyldighet, enligt 3 kap. 18 § arbetsmiljölagen, 2 a § och 18 § arbetsmiljöförordningen samt med stöd av arbetarskyddsstyrelsens föreskrifter (AFS 1979:1), att anmäla alla samband som han eller hon bedömer föreligga mellan ohälsa och arbete och som är oväntade eller anmärkningsvärda. I begreppet ohälsa inbegrips såväl psykiska som kroppsliga besvär och symptom. Anmälan skall göras till yrkesinspektionen. Läkaren skall ägna särskild uppmärksamhet åt frågan om eventuellt samband då samma sjukdom iakttas hos flera individer med en gemensam arbetsmiljö eller en gemensam faktor i arbetsmiljön.

Omplacering eller ledighet för graviditet

Arbetsmiljölagen innehåller inga bestämmelser som särskilt tar sikte på de gravida kvinnornas situation. Allmänt gäller att om visst slag av arbete innebär risk för ohälsa eller olycksfall kan regeringen eller arbetarskyddsstyrelsen föreskriva läkarundersökning samt meddela förbud att till arbetet anlita den som vid undersökningen företett sjuklighet eller svaghet, som gör honom särskilt mottaglig för sådan risk (3 kap. 15 §).

I den mån vissa grupper av arbetstagare kan bedömas vara särskilt utsatta kan bl. a. förbud meddelas mot att arbetet utförs av arbetstagare som tillhör sådan grupp (16 §). Enligt en särskild bestämmelse i lagen får kvinna som ammar sitt barn inte vägras ledighet härför (4 kap. 4 §).

En närmare redogörelse för vad som anfördes i förarbetena till lagen samt under riksdagsbehandlingen av lagstiftningsärendet i här aktuellt hänseende återfinns i socialutskottets betänkande SoU 1981/82:15 (s. 15). I nämnda betänkande redogörs också för behandlingen vid tidigare riksmöten av motioner rörande frågan om risker för foster på grund av kvinnans arbetsmiljö och om rätten till ersättning för gravida kvinnor som av förebyggande skäl måste avstå från förvärvsarbete under graviditeten.

Regeringen uppdrog i juni 1981 på initiativ av riksdagen (SfU 1980/81:5) åt utredningen (S 1980:08) för översyn av föräldraförsäkringen m. m. att utreda frågan huruvida ekonomisk kompensation bör ges åt kvinnor, som av förebyggande skäl avstått från förvärvsarbete under graviditet. Utredningen skall bl. a. klarlägga i vilka fall det av medicinska skäl är motiverat med uppehåll i förvärvsarbetet, i vilken utsträckning och på vad sätt inkomst-

bortfall skall täckas och om arbetsgivarens skyldighet att omplacera kvinna till annat arbete skall utvidgas.

I det av socialutskottet tidigare under innevarande riksmöte avgivna betänkandet SoU 1981/82:14 om lagstiftning till skydd för ofödda m. m., vilket godkännts av riksdagen, förordade utskottet att sådana ändringar i arbetsmiljölagen borde övervägas som syftar till att klart ge uttryck för behovet av skydd för ofödda. Utskottet förordade vidare att en kartläggning skulle komma till stånd beträffande fall där en kvinna på grund av olika orsaker befinner sig i en sådan situation att hon kan tänkas förbise eller inte inse riskerna för det väntade barnet av att hon handlar eller underlåter att handla på ett visst sätt.

Tidigare under innevarande riksmöte behandlade socialutskottet (SoU 1981/82:15) en motion från vänsterpartiet kommunisterna, där det liksom i den nu aktuella motionen 1981/82:1115 yrkande 4 föreslogs att kvinnor som planerar graviditet eller är gravida får lagstadgad rätt till omplacering eller till ledighet med bibehållen lön om det skulle finnas risk för fosterskador. Utskottet avstyrkte motionen med hänvisning till innehållet i föräldraförsäkringsutredningens tilläggsdirektiv och till vad utskottet förordat i betänkande SoU 1981/82:14 om ändringar i arbetsmiljölagen till förmån för ofödda.

I dagarna har regeringen överlämnat sistnämnda betänkande till föräldraförsäkringsutredningen med uppdrag att som ett led i uppdraget att utreda frågor om omplaceringsskyldighet m. m. ta upp frågan om behovet av förtydliganden av arbetsmiljölagen i fråga om skydd mot fosterskador. Enligt direktiven bör utredningsarbetet bedrivas skyndsamt.

Bestämmelser om arbetslokaler

Enligt 2 kap. 3 § arbetsmiljölagen skall arbetslokal vara så utformad och inredd att den är lämplig från arbetsmiljösynpunkt. I den utsträckning som föranleds av arbetets art och arbetstagarnas behov skall finnas utrymmen och anordningar för personlig hygien, förtäring och vila samt för första hjälp vid olycksfall eller sjukdom (2 kap. 8 §). Arbetarskyddsstyrelsen utfärdade redan mot bakgrund av motsvarande bestämmelser i den numera upphävda arbetarskyddslagen dels lokalanvisningar, dels anvisningar för personalrum. Anvisningarna gäller till dess att de ersätts av nya regler som arbetarskyddsstyrelsen ger ut med stöd av arbetsmiljölagen.

Lokalanvisningarna (nr 88, utfärdade år 1972 och reviderade 1978) innehåller detaljbestämmelser om bl. a. arbetslokals förläggning, utförande och storlek, rumshöjd, luftutrymme, belysning, ventilation, uppvärmning, ljudisolering samt transportvägar. Personalrumsanvisningarna (nr 23, utfärdade år 1958, reviderade 1974 och 1978) klargör detaljerat hur personalrum skall dimensioneras, anordnas och utrustas. Särbestämmelser finns för skolanläggningar (23:1), sjukvårdsanläggningar (23:2), handeln (23:3) och jordbruket (23:4).

Inom arbetarskyddsstyrelsen pågår ett projekt med att arbeta om anvisningarna för arbetslokaler och personalrum till föreskrifter.

Utöver bestämmelser meddelade i eller med stöd av arbetsmiljölagstiftningen finns regler i byggnadslagstiftningen om konstruktion och utformning av arbetslokal eller byggnad som inrymmer arbetslokal. De krav som finns i byggnadslagstiftningen kan emellertid endast ställas då en helt ny byggnad uppförs eller i samband med att ändringar är aktuella beträffande en befintlig byggnad (48 a och 49 §§ byggnadsstadgan /1959:612/).

Med stöd av 76 § byggnadsstadgan har statens planverk i Svensk Byggnorm 1980 meddelat närmare föreskrifter om tillämpningen av kraven i byggnadsstadgan. Föreskrifterna är tvingande. Därutöver innehåller Svensk Byggnorm råd och anvisningar. Ett särskilt avsnitt behandlar lokaler för industriell eller hantverksmässig verksamhet.

Arbetsgivaren är skyldig att göra anmälان till yrkesinspektionen senast tre veckor innan arbetslokal eller personalrum, för vilka byggnadslov inte behövs, skall tas i bruk för stadigvarande användning i verksamhet där arbetsmiljölagen är tillämplig (1 § arbetsmiljöförordningen). Underlåter arbetsgivaren detta kan han dömas till böter eller fängelse.

Enligt förarbetena till arbetsmiljölagen (prop. 1976/77:149, s. 232) måste arbetarskyddsmyndigheterna, då de överväger att från arbetsmiljösynpunkt ställa krav på upprustning av arbetslokal, göra en avvägning med hänsyn till vad som är möjligt och rimligt och även ta hänsyn till byggnadslagstiftningens krav vid ändring av befintlig byggnad. I propositionen (s. 253 f.) uttalade föredragande statsrådet vidare följande i ett avsnitt som avser arbetsgivarens skyldigheter.

Det är som utredningen har framhållit nödvändigt med en nyanserad bedömning när man ställer kraven på arbetsmiljön. De insatser som krävs för att förbättra arbetsmiljön får inte vara orimliga i förhållande till de resultat som kan uppnås. Inte bara arbetets natur utan även yttre förhållanden av olika slag kan inverka. Det är sålunda klart att helt andra krav kan ställas vid nyanläggning – där man bl. a. har att ta hänsyn till att anläggningen kan beräknas vara i bruk under åtskillig tid framöver – än när det gäller befintliga arbetslokaler med små möjligheter till förändringar. Jag hänvisar till mina tidigare uttalanden om den avvägning som måste ske när det gäller att ställa krav på utformningen av befintliga byggnader. Också arbetslokalernas belägenhet och omgivning kan spela in. Det finns utan tvivel fall där man – med hänsyn till andra allmänna värden eller behov – kan ha anledning att göra vissa eftergifter i de krav som annars skulle ha ställts på arbetsmiljön. Vid bedömningar av detta slag är det särskilt angeläget att alla parter medverkar. En god säkerhet för att arbetstagarnas intressen beaktas i tillämpningen ligger bl. a. i att de är representerade i yrkesinspektionsnämnderna.

Att generellt hänvisa till en skälighetsprövning skulle emellertid enligt min mening kunna leda fel. Med den förordade bestämmelsen avses nämligen inte att man skall kunna sänka kraven på arbetsmiljön med hänsyn till den enskilde arbetsgivarens förutsättningar i ekonomiskt eller annat avseende.

Utredningen har i sin motivering vidare konstaterat att man under övergångsperioder kan vara tvungen att ta hänsyn till sådana omständigheter som ortens arbetsmarknadsläge, äldre arbetstagares möjlighet att byta arbete och liknande. Ett annat betraktelsesätt skulle enligt utredningen strida mot den vida syn på hälsorisker som bör vara utgångspunkten vid bedömningar av arbetsmiljöns beskaffenhet. Mot detta resonemang har remissinstanserna inte haft någon erinran. För egen del anser jag uppenbart att sådana överväganden som utredningen har hänvisat till måste kunna tas med i bilden. Det bör samtidigt understrykas att de anställdas hälsa under inga omständigheter får klart sättas på spel. De följder, som i sådant fall ett förbud för en verksamhet kan innebära, måste mötas av samhället med positiva åtgärder. Det kan här gälla arbetsmarknadspolitiska åtgärder av olika slag. Motsvarande överväganden kan påkallas om en verksamhet med otillfredsställande arbetsmiljö är nödvändig av andra allmänna skäl än för att trygga sysselsättningen. Det kan därvid bl. a. bli fråga om åtgärder inom näringspolitikens ram.

Företagare som driver verksamhet utan att ha arbetstagare anställd faller i huvudsak utanför arbetsmiljölagen. Ensamföretagare är dock skyldig att följa lagen och med stöd av lagen meddelade föreskrifter i fråga om teknisk anordning och ämne som kan föranleda ohälsa eller olycksfall samt beträffande gemensamt arbetsställe (3 kap. 5 §). Bestämmelserna om utformningen av arbetslokaler gäller således inte för den som driver verksamhet utan att ha någon anställd.

Fria arbetskläder

Enligt 2 kap. 7 § arbetsmiljölagen skall personlig skyddsutrustning användas om betryggande skydd mot ohälsa eller olycksfall inte kan nås på annat sätt. Utrustningen skall tillhandahållas genom arbetsgivarens försorg. Arbetsgivaren är enligt 3 kap. 2 § samma lag skyldig att underhålla skyddsutrustningen väl.

Enligt förarbetena till arbetsmiljölagen avser uttrycket personlig skyddsutrustning ett vidsträckt område (prop. 1976/77:149 s. 238). All utrustning och klädsel, som fordras för att ett arbete skall kunna utföras utan att risk för ohälsa eller olycksfall uppkommer, bör hänföras till sådan utrustning. Sålunda utgör t. ex. kläder till skydd mot hetta och klädsel som skall hindra direkt kontakt med bl. a. farliga ämnen personlig skyddsutrustning. I förarbetena framhålls vidare att i arbetsgivarens skyldighet att tillhandahålla personlig skyddsutrustning ligger att utrustningen skall bekostas av arbetsgivaren om inte annan överenskommelse träffats.

Arbetarskyddsstyrelsen har utfärdat allmänna anvisningar om personlig skyddsutrustning (nr 45:0) samt dessutom om bl. a. andningsskydd, hörselskydd, ögonskydd, fot- och benskydd och säkerhetsbälte med lina (nr 45:2-8 m. fl.). En ny kungörelse om personlig skyddsutrustning är under utarbetande och beräknas bli behandlad av arbetarskyddsstyrelsens styrelse i juni 1982.

Arbetskläder är klädsel som utan att vara personlig skyddsutrustning är behövlig och ändamålsenlig för förekommande yrken. Arbetskläder bekostas inte av arbetsgivaren annat än om avtal träffats om det. I dag har uppskattningsvis 20 % av de anställda i privat industri fria arbetskläder.

I motion 1589 yrkande 17 har påpekats att hemförsling och tvätt i hemmet av starkt nedsmutsade arbetskläder kan medföra en risk för familjemedlemmarna att bli utsatta för skadliga ämnen. Så t. ex. har människor i några fall avlidit av asbestcancer eftersom de som barn blivit utsatta för asbestdamm från föräldrarnas arbetskläder, heter det i motionen. Med hänsyn till det anförda finns skäl nämna följande.

I den nya asbestkungörelsen, AFS 1981:23, vars bestämmelser träder i kraft den 1 juli 1982, finns särskilda bestämmelser om hanteringen av skyddskläder som använts vid rivnings- och reparationsarbete av byggnad eller teknisk anordning som innehåller asbest. Under sådant arbete skall tätslutande skyddskläder med huvudbonad samt andningsskydd användas. Skyddskläder och andningsskydd skall rengöras och tas av efter varje arbetspass (22 §). Skyddskläderna skall förvaras i särskilt utrymme som är avskilt från gång- och arbetskläder. Asbestförorenade skyddskläder får inte tvättas tillsammans med andra kläder (23 §). I arbetarskyddsstyrelsens kommentar till kungörelsen sägs bl. a. att använda skyddskläder lämpligen bör läggas redan i omklädningsrummet i särskilda plastsäckar, märkta ASBEST-FÖRORENADE SKYDDSKLÄDER, före leverans till tvätteriet. I kommentaren erinras vidare om att spridning av asbestdamm utanför arbetsplatsen innebär en risk även för personer, som inte direkt deltar i arbetet, exempelvis familjemedlemmar och att det därför är väsentligt att den personliga hygien sköts noggrant.

I detta sammanhang kan erinras om vad som gäller beträffande avdrag vid inkomsttaxeringen för kostnader för fria arbetskläder. Genom lagstiftning år 1975 infördes en viss avdragsrätt vid inkomsttaxeringen för arbetskläder. Reglerna gjordes tidsbegränsade och avsåg 1976-1978 års taxeringar (prop. 1975:86, SkU 1975:28, rskr 1975:193). De har redan förlängts två gånger, först till att gälla vid 1979-1981 års taxeringar (prop. 1978/79:50, bil. 2, SkU 1978/79:19, rskr 1978/79:107), därefter till att gälla även taxeringsåren 1982 och 1983 (prop. 1981/82:30, SkU 1981/82:8, rskr 1981/82:14). Reglerna, som togs in i en ny punkt 5 av anvisningarna till 33 § kommunalskattelagen, innebär i huvudsak följande.

Avdrag medges skattskyldig som på grund av sitt arbete har haft inte oväsentliga kostnader utöver det normala för *andra* arbetskläder än skyddsutrustning och skyddskläder. Avdrag medges endast om de ökade kostnaderna beror på att arbetskläderna på grund av arbetets beskaffenhet utsätts för starkt slitage, kraftig nedsmutsning eller annars förbrukas osedvanligt snabbt. Avdraget uppgår till 300 kr. Riksskatteverket har årligen fastställt en förteckning över de yrkesgrupper som kan komma i fråga för avdrag. Den senaste förteckningen finns i RSV Dt 1980:26, RSFS 1980:57. I

lagrummet har också tagits in uttryckliga bestämmelser om att kostnader för skyddsutrustning och skyddskläder – i huvudsaklig överensstämmelse med rådande praxis – skall vara avdragsgilla i sin helhet. Med skyddsutrustning avses här bl. a. hjälm, skyddsglasögon, hörselskydd och skodon med stålhatta. Med skyddskläder avses här sådana kläder som har särskilda skyddsegenskaper mot frätande ämnen, mekaniska skador eller mot väta, värme eller kyla som i huvudsak har andra orsaker än klimatförhållandena.

I den av regeringen nyligen framlagda propositionen 1981/82:197 om reformerad inkomstbeskattning föreslås att ett nytt schablonavdrag om 1 000 kr. införs avseende kostnader som är avdragsgilla i inkomstslaget tjänst. Schablonavdraget kommer att avse kostnader för facklitteratur, arbetskläder, arbetsrum m. m. Däremot kommer avdrag för kostnader för resor till och från arbetet samt resekostnader och ökade levnadskostnader vid tjänsteresa eller dubbel bosättning att medges enligt nuvarande regler och alltså utgå vid sidan av schablonavdraget. Avdrag för kostnader för arbetskläder kommer således att medges endast i den mån de sammanlagda kostnaderna för arbetskläder, facklitteratur, arbetsrum m. m. överstiger 1 000 kr. De nya reglerna är avsedda att tillämpas fr. o. m. 1984 års taxering.

Gränsvärden

Ett hygieniskt gränsvärde anger den högsta halt av en luftförorening, under vilken en person som utsätts för föroreningen avses vara skyddad mot ohälsa. Den 1 januari 1982 trädde arbetarskyddsstyrelsens nya kungörelse om hygieniska gränsvärden i kraft (AFS 1981:8). I kungörelsens gränsvärdelista, som är en reviderad upplaga av en motsvarande lista från 1978, har ca 30 nya ämnen förts in och ett femtiotal ändringar av tidigare gränsvärden gjorts. För vissa ämnen (f. n. bly och kadmium) har s. k. biologiska gränsvärden fastställts. I anslutning härtill anför i arbetarskyddsstyrelsens kommentarer till kungörelsen att koloxid, kvicksilver, styren och trikloretylen utgör andra exempel på ämnen för vilka biologisk kontroll är möjlig. Man kan genom analys av biologiska prover få en kompletterande information, t. ex. om den mängd skadlig substans som den exponerade tagit upp. Relevanta, biologiska mätresultat som erhålls vid analyser av t. ex. blod, urin eller utandningsluft kan tillmätas avgörande betydelse vid en bedömning av vilka kvantiteter av de undersökta ämnena som enskilda får utsättas för. I kommentarerna förutsätts att åtgärder på längre sikt vidtas som tryggar att gränsvärdet för ämnet i inandningsluften inte överskrids. En ny reviderad gränsvärdelista väntas till år 1983.

En närmare redogörelse för bakgrunden till systemet med hygieniska gränsvärden har lämnats i socialutskottets betänkande SoU 1978/79:33 (s. 3).

Dokumentationen bakom gränsvärdena är allmänna handlingar och

därmed i princip tillgängliga för allmänheten. Inskränkningar i rätten att ta del av allmänna handlingar regleras i sekretesslagstiftningen.

Vid 1978/79 års riksmöte och tidigare under innevarande riksmöte har riksdagen haft att ta ställning till ett motionsyrkande från vänsterpartiet kommunisterna om att minst en tiofaldig säkerhetsmarginal skulle tillämpas vid fastställande av hygieniska gränsvärden. Vid beräkningen skulle man utgå från den lägst kända nivå som misstänktes ge akut eller kronisk skadlig påverkan. Dokumentationen bakom varje gränsvärde skulle offentliggöras i detalj.

I sitt av riksdagen godkända betänkande SoU 1978/79:33 erinrade utskottet om att utskottet vid tillkomsten av arbetsmiljölagen hade utgått från att krav från bl. a. de fackliga organisationerna skulle uppmärksammas av arbetarskyddsstyrelsen i arbetet med gränsvärdelistan. Utskottet förutsatte att det av motionärerna nu framförda kravet skulle komma att uppmärksammas av arbetarskyddsstyrelsen vid arbetet med revidering av gränsvärdelistan och prövas mot de vid tillkomsten av arbetsmiljölagen uppdragna riktlinjerna för arbetet. Vad särskilt gällde frågan om dokumentation erinrade utskottet om riksdagens ställningstagande i november 1978 till en motion om information rörande arbetsmiljöriskerna. Frågan om spridning av den dokumentation som ligger bakom gränsvärdena var enligt utskottets mening en fråga som borde behandlas inom ramen för den utredning som riksdagen då hade begärt (beträffande denna utredning: se nedan). Resultatet av den utredningen borde avvaktas, framhöll utskottet. Med hänvisning till det anförda avstyrktes motionen i aktuella delar.

I betänkande SoU 1981/82:15 avstyrkte utskottet motionsyrkandet under hänvisning till sina i 1978/79 års betänkande framförda synpunkter. Därutöver underströk utskottet att en ny och jämfört med den tidigare listan betydligt utvidgad gränsvärdelista under år 1981 hade fastställts av arbetarskyddsstyrelsen. Utskottet fortsatte.

Ett betydande antal gränsvärden har sänkts i den nya listan. I fråga om dokumentationen bakom de hygieniska gränsvärdena kan nämnas, att arbetarskyddsstyrelsen i sin vetenskapliga skriftserie *Arbete och hälsa* utgivit två skrifter av intresse i sammanhanget, nämligen *Underlag för hygieniska gränsvärden* (1981:19) samt *Principer och rekommendationer för provtagning och analys av ämnen upptagna på listan över hygieniska gränsvärden* (1981:20). I den första av dessa skrifter har den s. k. kriteriegruppen för hygieniska gränsvärden vid arbetarskyddsstyrelsens arbetsmedicinska avdelning avgivit utlåtanden om det vetenskapliga underlaget till den vid tillsynsavdelningen verksamma föreskriftsgruppen. Vidare kan det antas att det inom kort väntade betänkandet från utredningen (1979:01) om information rörande arbetsmiljörisker (INRA) kommer att tillföra diskussionen om behovet av och möjligheterna till spridning av den dokumentation som ligger bakom gränsvärdena nytt material.

Arbetarskyddsstyrelsen har utgivit anvisningar och föreskrifter om gränsvärden också i fråga om andra arbetsmiljöfaktorer än luftföroreningar, t. ex.

beträffande buller och olika slags strålning. År 1976 utgav arbetarskyddsstyrelsen Anvisningar nr 110 Buller i arbetslivet med generella regler om åtgärder till förebyggande av skada och ohälsa genom påverkan av buller på arbetsplatsen. I inledningen till anvisningarna sägs bl. a. att risk för bullerskada efter mångårig exponering för buller anses normalt inte föreligga om ljudnivån understiger 85 decibel (A) ekvivalent ljudnivå under en typisk arbetsdag. Enligt anvisningarna skall buller i arbetslokal hållas på en nivå som är godtagbar med hänsyn till verksamhetens art. I verksamhet där arbetstagare exponeras för buller med en ekvivalent ljudnivå överstigande 85 decibel (A) under en typisk arbetsdag skall arbetsgivare i samråd med arbetstagare genomföra systematisk bullerbekämpning och vidta lämpliga hörselskyddande åtgärder. Om buller på arbetsplats ej genom skäliga bullerbegränsande åtgärder kan nedbringas under 85 decibel (A) ekvivalent ljudnivå skall lämpliga hörselskydd tillhandahållas av arbetsgivaren och användas av arbetstagen.

Ett förslag till kungörelse om buller har nyligen remissbehandlats och avses bli behandlat av verksstyrelsen under hösten 1982. Förslaget innebär bl. a. att den högsta tillåtna bullernivån på en arbetsplats sätts lägre än vad som gäller enligt nuvarande anvisningar.

Särskilda anvisningar (nr 110:1) för infraljud och ultraljud i arbetslivet har utfärdats år 1978.

Beträffande inomhusbelysning finns en riktlista utarbetad av Ljuskultur med medel från arbetarskyddsstyrelsen. Listan används t. ex. av företagshälsovårdspersonal vid mätningar. För arbete vid bildskärmsterminaler finns en anvisning från arbetarskyddsstyrelsen, (nr 136) från år 1972, som även har fastställt föreskrifter om laserstrålning (AFS 1981:9). Strålskyddsinstitutet har utgivit rekommendationer rörande UV-strålning, vilka baserats på internationella gränsvärden. Även arbetarskyddsstyrelsen förbereder föreskrifter angående sådan strålning. Föreskrifter om mikrovågsugnar har utfärdats (AFS 1979:6). Gällande anvisningar rörande radiofrekvent strålning (nr 111 från år 1976) kommer att arbetas om till föreskrifter.

Kortvågsutredningen har under året lagt fram promemorian (Ds S 1981:8) Behandling med kortvåg, mikrovåg och ultraljud. Utredningens förslag har nyligen remissbehandlats och är nu föremål för överväganden i regeringskansliet.

Riksdagen har vid två tidigare tillfällen tagit ställning till motionsyrkanden om införande av bindande gränsvärden för buller (SoU 1979/80:5 och 1981/82:15). I det sistnämnda betänkandet, vilket godkännts av riksdagen, hänvisade utskottet till det arbete med att utarbeta föreskrifter för buller som pågår inom arbetarskyddsstyrelsen och avstyrkte motionen.

Tidigare under innevarande riksmöte har riksdagen behandlat ett motionsyrkande som, liksom nu, efterlyste föreskrifter för belysning och icke-joniserande strålning. Utskottet lämnade en redogörelse för antagna eller planerade anvisningar och föreskrifter i fråga om belysning, bildskärmster-

minaler, laserstrålning, UV-strålning, mikrovågsugnar och radiofrekvent strålning och avstyrkte motionen med hänvisning därtill (SoU 1981/82:15).

Frågan om förbud mot förbränningsmotordrivna arbetsmaskiner i vissa slutna utrymmen

Enligt 2 kap. 4 § arbetsmiljölagen skall luft-, ljud- och ljusförhållanden samt övriga arbetshygieniska förhållanden vara tillfredsställande. Mot bakgrund härav har arbetarskyddsstyrelsen utfärdat anvisningar och föreskrifter avseende bl. a. förekomsten av dieslavgaser i vissa slutna lokaler (bergum, utrymmen i hamnar). I samband med revideringen 1981 av gränsvärdelistan infördes nya takvärden för förekomsten av bl. a. koloxid i slutna utrymmen (exempelvis i bilverkstäder). Vissa medel har anslagits för fortsatta forskningsprojekt på området. En omfattande forskningsverksamhet rörande dieslavgasers skadeverkningar pågår såväl i Sverige som utomlands (se SoU 1979/80:34 s. 4).

Riksdagen har flera gånger behandlat motionsyrkanden som rört dieseldrift under jord och i slutna utrymmen (se SoU 1973:25 s. 66, 1974:4 s. 25, 1975/76:40 s. 31, 1979/80:5 s. 19, 1979/80:34 s. 9 och 1981/82:15 s. 29). I betänkande 1979/80:5 anförde utskottet bl. a. följande.

Utskottet anser att det är angeläget att åtgärder vidtas för att eliminera de hälsorisker och olägenheter som är förenade med användningen av dieseldrivna fordon. Arbetarskyddsstyrelsens berganvisningar och hamnarbetsanvisningar innehåller särskilda anvisningar om ventilation, luftkontroll och avgaskontroll vid bruket av förbränningsmotordrivna arbetsfordon. Enligt anvisningarna bör vidare eldrivna fordon användas där så kan ske. I syfte att skapa förutsättningar för att kunna minska bruket av förbränningsmotordrivna arbetsmaskiner i utrymmen med begränsad friskluftstillförsel bedrivs olika forsknings- och försöksprojekt. Dessutom arbetar arbetarskyddsstyrelsen med att få fram ett bättre underlag för nya eller ändrade föreskrifter inom de aktuella områdena.

Ett förbud mot dieseldrivna fordon som yrkas i motionen skulle i nu aktuella arbetsmiljöer innebära ett så drastiskt ingrepp i arbetsprocesserna att produktionen sannolikt skulle omöjliggöras. Mot den redovisade bakgrunden avstyrker utskottet motionsyrkandet men vill uttala att pågående åtgärder i syfte att komma till rätta med de arbetsmiljörisker som är förknippade med dieseldrift i slutna utrymmen bör intensifieras.

I betänkande SoU 1981/82:15 hänvisade utskottet till vad som tidigare anförts i frågan och påpekade därutöver dels att 1981 års gränsvärdelista medfört viss skärpning när det gäller tillåtligheten av koloxid i slutna utrymmen, dels att medel anslagits för fortsatta forskningsprojekt på området. Utskottet ansåg det därför inte finnas fog för någon riksdagens åtgärd i ärendet.

Asbest i bromshelägg och friktionselement

Enligt en av arbetarskyddsstyrelsen i december 1981 utfärdad kungörelse (AFS 1981:23) träder den 1 juli 1982 nya och strängare bestämmelser om asbest och asbesthantering i arbetslivet i kraft. Kungörelsen ersätter en rad specialbestämmelser – arbetarskyddsstyrelsens anvisningar och meddelanden – som sedan mitten av 1960-talet reglerat asbesthanteringen. I kungörelsen föreskrivs att asbest och asbesthaltigt material inte får användas (3 §). Av bl. a. praktiska skäl finns vissa undantag från denna huvudregel – utom för blå asbest, krokidolit – vilka gäller under en ännu inte fastställd övergångstid. I kungörelsen stadgas bl. a. att bromshelägg och andra friktionselement som innehåller asbest får användas om det inte finns godtagbara produkter av mindre hälsofarligt material att tillgå (7 §). Enligt övergångsbestämmelserna till kungörelsen får, trots bestämmelserna i 3 och 7 §§, asbesthaltiga friktionselement användas i fordon eller maskiner fram till nästkommande bytestillfälle, då 7 § träder i tillämpning.

I de i författningen intagna kommentarerna till kungörelsen anför arbetarskyddsstyrelsen såvitt nu är i fråga:

Ersättningsmaterial för asbesthaltiga friktionselement måste uppfylla de prestanda som krävs för att fordon eller motsvarande fortfarande skall vara typgodkända. Regler om detta utfärdas av trafiksäkerhetsverket. Nu gällande regler återfinns i trafiksäkerhetsverkets publikation F 18-1971. Med tillgång avses både teknisk och kommersiell tillgång.

Bestämmelsen innebär att om tillgång till godtagbara, mindre hälsofarliga, friktionselement finns skall dessa användas.

För ett antal tillämpningsområden finns i dag (1981) ersättningsprodukter utan asbest. Det gäller främst vissa modeller av personbilar, motorcyklar samt vissa typer av maskiner inom industrin.

Problem finns framför allt beträffande tyngre fordon, vissa speciella konstruktionsdetaljer i tyngre maskiner samt generellt för kopplingsbelägg.

Vissa nytillverkade bilmodeller säljs redan i dag med asbestfria bromshelägg. Andra tillverkare har därutöver förutskickat övergång till sådana inom en mycket snar framtid. Styrelsen utgår från att bilindustrin kommer att fortsätta arbetet med att utveckla ersättningsmaterial både i bromsar och kopplingsbelägg.

I de fall det föreligger problem med en övergång till asbestfritt material förefaller det normalt inte vara ersättningsmaterialet som sådant som vållar svårigheterna. Snarare är det så att den nuvarande konstruktionen av fordonen utgått ifrån de asbesthaltiga beläggens egenskaper. Det innebär att nya bilmodeller bör kunna konstrueras för andra friktionsmaterial än asbest. Ett totalt ersättande av asbesthaltiga friktionselement med element av mindre hälsofarligt material kräver internationell samverkan. Styrelsen kommer uppmärksam att följa den internationella utvecklingen.

Utskottet

Inledning

I detta betänkande behandlar utskottet helt eller delvis sju motioner angående bl. a. fackligt inflytande i arbetsmiljöfrågor, kvalificerad utbildning av skyddsombud, företagshälsovård och yrkesmedicin, information för forskningsändamål, sanktioner vid arbetsmiljöbrott, arbetsskadestatistik, krav på arbetslokaler, rätten till fria arbetskläder samt förbud mot asbest i bromsbelägg för bilar.

Fackligt inflytande i arbetsmiljöfrågor, m. m.

I motion 1981/82:1115 av Lars Werner m. fl. (vpk) föreslås att den lokala fackföreningen får vetorätt angående löneformen vid arbeten som är förenade med olycksfallsrisk och att bestämmelser härom införs i arbetsmiljölagen (yrkande 1). Enligt motionärerna finns det ett klart visat samband mellan ackordsarbete och allvarliga olyckor. Som exempel härpå framhåller motionärerna att antalet olycksfall minskade i både gruvorna och skogen när tidlön infördes. Motionärerna gör gällande att det, trots de höga olycksfallsriskerna, inte förekommer någon större aktivitet för att bekämpa orsakerna. De menar därför att det är ett självklart krav att fackföreningen skall ha rätt att förbjuda prestationsersättning i arbete som är förenat med olycksfallsrisker.

Utskottet vill erinra om att riksdagen under de senaste åren efter förslag av socialutskottet flera gånger avslagit motionsyrkanden från vänsterpartiet kommunisterna med liknande innehåll (se SoU 1977/78:1, SoU 1978/79:33 och SoU 1981/82:15). Socialutskottet har hänvisat till de grundläggande principerna för skyddsarbetet, enligt vilka arbetsgivare och arbetstagare i samförstånd bör söka åstadkomma en tillfredsställande arbetsmiljö. Utskottet har i anslutning därtill konstaterat att den metod vänsterpartiet kommunisterna anvisat har stått i klar motsats till den för arbetsmiljölagsstiftningen grundläggande principen om samverkan.

Enligt utskottets mening har det inte framkommit någon omständighet som bör föranleda riksdagen att ändra sitt ställningstagande i den här aktuella frågan. Motion 1981/82:1115 avstyrks därför i motsvarande del (yrkande 1).

I samma motion framställer vänsterpartiet kommunisterna ett annat yrkande (yrkande 7) som har samma innehåll som yrkanden som tidigare har avslagits av riksdagen. Yrkandet syftar till att ge den lokala fackföreningen rätt att besluta när ett arbete får återupptas efter det att ett skyddsombud stoppat arbetet på grund av fara.

Socialutskottet har i av riksdagen godkända betänkanden (SoU 1977:25, 1977/78:1, 1978/79:33 och 1981/82:15) hänvisat dels till den principiella

inställningen att parterna på jämställd grund skall samarbeta i arbetarskyddsfrågor, dels till den omständigheten att det ytterst ankommer på arbetarskyddsstyrelsen och yrkesinspektionen att avgöra vilka krav som från skyddssynpunkt bör ställas på arbetsmiljön.

Inte heller i denna fråga finner utskottet att riksdagen bör ändra sin tidigare inställning. Motion 1981/82:1115 bör följaktligen avslås av riksdagen även i denna del (yrkande 7).

Vänsterpartiet, kommunisterna efterlyser i motion 1981/82:1117 ett aktionsprogram med åtgärder mot hälsofarliga arbetsmiljöer (se närmare härom s. 38). Åtgärder som nämns i motionen är att den lokala arbetsmiljökampen skall ges en förstärkt ställning och att skyddsombud skall få vidgad rätt att ingripa mot misstänkt hälsofarliga arbetsförhållanden.

Yrkanden om en utvidgad rätt för skyddsombud att avbryta hälsofarligt arbete har tidigare diskuterats av riksdagen, bl. a. i samband med tillkomsten av arbetsmiljölagen. I sina av riksdagen godkända betänkanden SoU 1973:25 och 1977/78:1 avstyrker utskottet motionerna i aktuella delar med hänvisning till att det enligt utskottets mening har gjorts en lämplig avvägning i lagen av situationer i vilka skyddsombud skulle ha rätt att avbryta arbetet. Utskottet vidhåller sin uppfattning i frågan. Motionsyrkandet behandlas i ett senare avsnitt (s. 39).

I motion 1981/82:1115 (yrkande 6) föreslås att de fackliga representanterna får kvalificerad majoritet såväl i arbetarskyddsstyrelsens verksamhetsstyrelse som i yrkesinspektionsnämnderna. Motionärerna uttalar bl. a. att arbetsmiljölagen är grundad på klassamverkan, vilket medför att yrkesinspektionens arbete tenderar att sträva efter samförståndslösningar.

Även frågan om arbetstagarrepresentationen i arbetarskyddsstyrelsen och i yrkesinspektionsnämnderna har som framgått av den tidigare framställningen (se ovan s. 4) diskuterats av riksdagen, bl. a. i samband med tillkomsten av arbetsmiljölagen, men även tidigare under innevarande riksmöte (SoU 1981/82:15). Riksdagen har avvisat tanken på att representationen borde förstärkas. Socialutskottet har bl. a. understrukit vikten av att de statliga tillsynsmyndigheterna på området inte konstrueras som partsorgan. Om så blev fallet skulle, enligt vad utskottet framhållit, förutsättningarna för tillsynsverksamheten allvarligt försämrats. Utskottet har menat att i sista hand såväl det allmännas som arbetstagarnas och arbetsgivarnas intressen därigenom skulle skadas.

Utskottet anser inte att riksdagen bör ändra sin inställning i denna fråga. Utskottet avstyrker därför motion 1981/82:1115 även i denna del (yrkande 6).

Utbildning av skyddsombud

I motion 1981/82:1115 av Lars Werner m. fl. (vpk) görs det gällande att många tusen skyddsombud har behov av kvalificerad efterutbildning utöver den grundutbildning de fått (yrkande 11). Motionärerna föreslår med hänvisning härtill att högskoleanknuten utbildning organiseras för skyddsombuden och att de erbjuds full lön under studietiden.

Frågan om högskoleanknuten vidareutbildning för skyddsombud har förut behandlats av riksdagen, senast i slutet av förra året (SoU 1981/82:15). Utskottet avstyrkte då i sitt av riksdagen godkända betänkande motionsyrkandet med hänvisning till att utbildning av kvalificerade skyddsombud pågår i arbetarskyddsstyrelsens regi och till att företagshälsovårdsutredningen (A 1976:01) f. n. utreder bl. a. frågor om en förbättrad utbildning för personal inom företagshälsovården. Utskottet förutsatte att i den mån det skulle visa sig föreligga behov av ytterligare utbildning av kvalificerade skyddsombud – eventuellt på högskolenivå – skulle erforderliga initiativ tas av berörda myndigheter. Något uttalande från riksdagens sida i frågan kunde utskottet inte anse vara påkallat.

Utskottet anser inte att riksdagen bör ändra den inställning i frågan som riksdagen gett uttryck för tidigare under detta riksmöte. Motion 1981/82:1115 bör följaktligen avslås av riksdagen även i denna del (yrkande 11).

Företagshälsovård och yrkesmedicin

I motion 1981/82:1115 av Lars Werner m. fl. (vpk) förordas att alla anställda får obligatorisk tillgång till företagshälsovård fr. o. m. 1985 samt att företagshälsovården samordnas med landstingens verksamhet och att företagshälsovårdens personal anställs via landstingen men ansvarar inför en kommitté som är till sin majoritet sammansatt av fackföreningsmedlemmar utsedda av de lokala fackorganisationerna (yrkande 9).

Riksdagen avslag vid riksmötet 1980/81 efter förslag av socialutskottet ett likalydande yrkande från vänsterpartiet kommunisterna (se SoU 1980/81:24). Utskottet anförde då att målet för utbyggnaden av företagshälsovården bör vara att alla löntagare skall ha tillgång till företagshälsovård, men att det inte kan eller bör anges någon exakt tidpunkt då målet skall vara uppnått. Utskottet hänvisade därutöver bl. a. till det pågående arbetet inom 1976 års företagshälsovårdsutredning enligt vars direktiv utbyggnaden av företagshälsovården bör ske på frivillighetens väg och frågor om dess innehåll m. m. regleras genom avtal och överenskommelser mellan arbetsmarknadens parter.

Enligt utskottets mening har det inte framkommit någon omständighet som bör föranleda riksdagen att ändra sitt ställningstagande i den här aktuella frågan. Motion 1981/82:1115 avstyrks därför i motsvarande del (yrkande 9).

I två motioner behandlas frågan om utbyggnaden av den yrkesmedicinska verksamheten.

I motion 1981/82:1589 av Olof Palme m. fl. (s) förordas att det upprättas en plan för den yrkesmedicinska uppbyggnaden (yrkande 14). Motionärerna hänvisar till företagshälsovårdsutredningens betänkande (SOU 1980:22) Utbyggnad av yrkesmedicinen som lades fram våren 1980. Motionärerna anser att utredningens förslag om en utbyggnad på region- och länsnivå av den yrkesmedicinska verksamheten, vilket redovisas ovan (s. 6), väl kan ligga till grund för den utbyggnad av yrkesmedicinen som, enligt motionärerna, nu är mycket angelägen. Det bör därför ankomma på regeringen att efter överläggningar med Landstingsförbundet upprätta en plan för den yrkesmedicinska uppbyggnaden och därefter göra en redovisning för riksdagen, anser motionärerna.

Utskottet anser i likhet med motionärerna att det är angeläget att den yrkesmedicinska verksamheten byggs ut. Med hänsyn till den restriktivitet som måste prägla landstingskommunernas budget under de närmaste åren anser emellertid utskottet att det inte är realistiskt med något riksdagens initiativ rörande en plan för den yrkesmedicinska uppbyggnaden. Utskottet förutsätter emellertid att vid de återkommande överläggningarna mellan regeringen och Landstingsförbundet frågan om utbyggnaden av den yrkesmedicinska verksamheten ägnas speciell uppmärksamhet.

Med hänvisning till det anförda avstyrks motion 1981/82:1589 såvitt nu är i fråga (yrkande 14).

Vänsterpartiet kommunisterna framställer i motion 1981/82:1115 ett yrkande som syftar till att förslagen i företagshälsovårdsutredningens delbetänkande om yrkesmedicinska kliniker vid region- och länsjukhus före 1985 fastställs i lag och kopplas till ersättningen till landstingen (yrkande 10).

Socialutskottet har i sitt av riksdagen godkända betänkande SoU 1980/81:24 ansett att det inte kan komma i fråga att lagstiftningsvägen ålägga sjukvårdshuvudmännen att bygga ut yrkesmedicinen i viss omfattning. Utskottet vidhåller denna uppfattning och avstyrker motion 1981/82:1115 i motsvarande del (yrkande 10).

I motion 1981/82:1589 föreslås vidare att företagshälsovårdsutredningen få i uppdrag att utreda frågan om utredning och behandling av yrkestandskador (yrkande 13). Enligt motionärerna löper en del anställda stor risk att få tandskador genom sitt arbete. Det är t. ex. känt att syror och andra frätande ämnen innebär ökad förslitning av tänderna, heter det i motionen. Motionärerna uppger att det från bl. a. Svenska metallindustriarbetareförbundet har framförts att tandvårdsfrågorna vid sådana skador bör utredas. Det bör därför övervägas om kompetensen på området kan förstärkas, anser motionärerna.

Utskottet har införskaffat bl. a. följande information i den av motionärerna aktualiserade frågan.

I överensstämmelse med vad motionärerna anför är det klarlagt att syror och vissa gaser kan ha negativa effekter på tandemaljen hos arbetare, särskilt inom den kemiska industrin där starka oorganiska syror framställs. Bl. a. har undersökningar företagits hos Boliden Kemi AB, som i Helsingborg har fabriker för framställning av bl. a. svavel-, salt- och fosforsyra. Därvid har konstaterats frätskador och missfärgningar på tänderna orsakade av arbetsmiljön, i synnerhet hos äldre saltsyraarbetare med lång anställningstid.

Tandskador orsakade av arbetsmiljöfaktorer har konstaterats även inom andra industrimiljöer där syror tillverkas eller används, t. ex. vid batteri-framställning och hos betningsarbetare vid stål- och järnverk. Slipskador på tänderna orsakade av damm har ansetts kunna uppkomma inom gruv- och stenindustri. Missfärgning av tänder eller tandkött hos arbetare inom svetsningsindustri, fotografisk industri och elektrolytisk industri misstänks kunna ha orsakats av vissa metaller i miljön. Tjära, acetylen, cresol, bensol och amylacetat har ansetts kunna ha effekt på frekvensen av tandköttssinflammation hos bl. a. asfaltarbetare och arbetare inom sko- och gummiindustri. Hos glasblåsare, musiker med blåsinstrument, dykare och flygare kan fysikaliska faktorer ge effekter på tänder eller munslemhinna.

Den av utskottet inhämtade informationen visar således att det finns risk för att tandhälsotillståndet kan påverkas av arbetsmiljöfaktorer vid olika typer av sysselsättningar. Hur denna påverkan sker, dess omfattning och hur skadeeffekterna på tandhälsotillståndet kan mildras eller elimineras är ofullständigt klarlagt. Utskottet anser att dessa frågor bör utredas. I sammanhanget bör företagshälsovårdens roll då det gäller att förebygga yrkestandskador övervägas. Det bör ankomma på regeringen att bestämma om formerna för utredningsarbetets bedrivande. Vad utskottet sålunda anför med anledning av motion 1981/82:1589 yrkande 13 bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Information för forskningsändamål

I motion 1981/82:1115 av Lars Werner m. fl. (vpk) framförs önskemål om lagstadgad rätt för de fackliga organisationerna och yrkesinspektionen att erhålla den information från företagen som behövs för forskningsändamål (yrkande 12). Informationen bör tillställas forskare på begäran. Som motivering till yrkandet anför motionärerna att det hänt att arbetsgivare dolt obehagliga fakta och forskningsresultat rörande den egna arbetsmiljön.

Riksdagen har behandlat ett likalydande motionsyrkande tidigare under innevarande riksmöte. Yrkandet avslogs på förslag av utskottet (SoU 1981/82:15). Utskottet framhöll bl. a. att det enligt utskottets mening är angeläget med en effektiv och målinriktad forskningsverksamhet på arbetsmiljöområdet. En förutsättning för att forskningen skall kunna fungera

effektivt är givetvis att information om arbetsmiljöförhållandena på arbetsplatserna är tillgänglig för forskarna, anförde utskottet vidare. Enligt utskottet måste dock önskemålet om att informationen skall vara tillgänglig för forskarna alltid vägas mot den enskildes intresse av skydd för den personliga integriteten och mot företagets intresse att av konkurrensskäl bevara företagshemligheter. Utskottet ansåg att frågan om huruvida en generell lagstiftning av den innebörd som föreslås i motionen bör införas är ett spörsmål som kräver ingående överväganden. Utskottet hänvisade till att utredningen (1979:01) om information rörande arbetsmiljörisker (INRA) har till uppgift att bl. a. lägga fram förslag till hur en god informationsspridning rörande arbetsmiljörisker skall genomföras. Enligt utskottets mening borde resultatet av utredningens överväganden och den fortsatta beredningen av utredningens förslag avvaktas innan riksdagen tog ställning i frågan.

Enligt vad utskottet inhämtat väntas INRA-utredningen lägga fram sitt betänkande i slutet av maj 1982.

Utskottet vidhåller sin tidigare redovisade inställning att den fortsatta beredningen av utredningens förslag bör avvaktas innan något ställningstagande görs från riksdagen i denna fråga. Yrkande 12 i motion 1981/82:1115 bör med hänsyn härtill inte föranleda någon åtgärd från riksdagens sida.

Utskottet vill i detta sammanhang nämna att det nyligen slutna utvecklingsavtalet mellan SAF resp. LO och TCO behandlar bl. a. frågan om forskares tillträde till arbetsplatserna för arbetslivsforskning. En redovisning av avtalets innehåll på denna punkt har lämnats i den tidigare framställningen (s. 8), vartill hänvisas.

Sanktioner vid arbetsmiljöbrott

Ansvarsreglerna i arbetsmiljölagen bygger i huvudsak på principen att straffhot i allmänhet inte inträder förrän tillsynsmyndigheten meddelat föreskrifter eller föreläggande om skyddsåtgärder eller förbud mot viss verksamhet och påbudet inte efterkommit. I vissa fall är överträdelser av lagens bestämmelser eller med stöd av lagen meddelade föreskrifter direkt straffbelagda. Den som åsidosatt föreskrifter eller inte anskaffat erforderliga säkerhetsanordningar eller på annat sätt förfarit oaktsamt och därigenom vållat arbetstagarens död eller åsamkat denne kroppsskada eller sjukdom kan dömas till straff enligt 3 kap. 7 och 8 §§ brottsbalken. Utsätter någon av grov oaktsamhet annan för livsfara eller fara för svår kroppsskada eller allvarlig sjukdom kan man enligt 3 kap. 9 § brottsbalken ådömas straff för framkallande av fara för annan.

I två motioner tas upp frågor som rör viss del av sanktionssystemet i arbetsmiljölagen. I motion 1981/82:1115 av Lars Werner m. fl. (vpk) yrkas att en utredning tillsätts för att klargöra omfattningen av uteblivna åtal vid allvarliga arbetsolycksfall under 1970-talet samt vilka åtgärder som behövs

för att lagen skall tillämpas och ansvar utkrävas (yrkande 2). I motion 1981/82:1589 av Olof Palme m. fl. (s) vill motionärerna att möjligheten till direkt straffkopplade föreskrifter skall användas för att ingripa mot dåliga arbetsmiljöer (yrkande 6). I motionen anför motionärerna vidare att det vid brott mot arbetsmiljölagstiftningen bör finnas möjlighet till ekonomiska sanktioner i form av företagsböter, beräknade med hänsyn till bl. a. den vinst företaget skaffat sig genom det brottsliga förfarandet. Motionärerna har inhämtat att regeringen avser ta upp frågan i en proposition till vårriksdagen om ekonomiska sanktioner i näringslivet. De framhåller att det är mycket angeläget att så sker och understryker att det inte får löna sig för företaget att bryta mot arbetsmiljölagen.

Yrkanden likalydande med yrkandet i motion 1981/82:1115 om utredning av omfattningen av uteblivna åtal vid arbetsolycksfall m. m. har varit föremål för riksdagsbehandling tidigare, dels vid riksmötet 1979/80, dels vid innevarande riksmöte. Vid båda tillfällena avslogs yrkandena i den aktuella delen (SoU 1979/80:5 och SoU 1981/82:20).

Som redovisats tidigare i betänkandet (s. 11) framhöll utskottet vid höstriksdagen 1981 att samhällsingripanden på arbetsmiljöområdet genom kriminalisering och straffåtgärder spelar en relativt underordnad roll; föreläggande och förbud från yrkesinspektionen bildar grundpelarna i sanktionssystemet. Det sagda hindrade emellertid inte, enligt utskottet, att ansvarsreglerna och deras tillämpning måste ägnas uppmärksamhet. Utskottet utgick från att regeringen i lämpligt sammanhang skulle komma att lämna riksdagen en redovisning av vilka åtgärder som vidtagits inom polis- och åklagarmyndigheterna för att utreda och beivra arbetsmiljöbrott och vilka resultat dessa åtgärder har åstadkommit i rättstillämpningen.

Utskottet anser mot bakgrund av det anförda att motion 1981/82:1115 i denna del (yrkande 2) inte bör föranleda någon riksdagens åtgärd.

När det gäller möjligheten till ekonomiska sanktioner mot företag som brutit mot arbetsmiljölagen vill utskottet erinra om följande.

Regeringen har nyligen lagt fram en proposition om ekonomiska sanktioner vid brott i näringsverksamhet (prop. 1981/82:142 om ändring i brottsbalken). Lagförslaget syftar till att göra det möjligt att förverka sådana företagsekonomiska vinster som har uppkommit hos näringsidkare i anledning av att brott har begåtts i utövningen av deras verksamhet. Bestämmelserna är avsedda att kunna tillämpas såväl vid brott mot brottsbalken som vid specialstraffrättsliga överträdelse, såsom exempelvis vid arbetsmiljöbrott.

Vidare kan nämnas att en kommitté tillsatts med uppdrag att pröva frågan om utvidgade regler om näringsförbud (kommittéberättelsen 1982 del II s. 225). Näringsförbud mot oseriösa näringsidkare som på ett kvalificerat sätt har dokumenterat att de inte är beredda att följa de regler som gäller för verksamheten skulle, enligt vad justitieministern framhåller i årets budget-

proposition (bil. 5, s. 25) kunna vara ett verksamt medel för att motverka systematiskt överträdande av bl. a. den lagstiftning som gäller arbetarskydd.

Här bör också framhållas att regeringen i den nyligen framlagda propositionen om ny arbetstidslag m. m. (1981/82:154) föreslår att en övertidsavgift införs som påföljd för arbetsgivare som överträder lagreglerna om övertid. Avgiften skall tas ut av den fysiska eller juridiska person i vars verksamhet överträdelsen har begåtts. Övertidsavgift skall kunna tas ut av en juridisk person, samtidigt som den befattningshavare som är straffrättsligt ansvarig för brottet mot övertidsreglerna ådöms böter.

Med hänvisning till den här lämnade redovisningen anser utskottet att motion 1981/82:1589 yrkande 6 inte bör föranleda någon riksdagens åtgärd. Vad motionärerna i övrigt anfört påkallar inte heller något riksdagens initiativ.

Arbetskadestatistik

Till de åtgärder som vänsterpartiet kommunisterna enligt motion 1981/82:1117 av Lars Werner m. fl. anser bör ingå i ett aktionsprogram mot hälsofarliga arbetsmiljöer (se nedan s. 38) hör en förbättrad statistik som skall göra det möjligt att följa samband mellan olika former av arbetsförhållanden och ohälsa.

Arbeterskyddsstyrelsen är huvudman för ett datorbaserat informationssystem om arbetsskador, ISA, vilket innehåller alla anmälningar om arbetsolyckor, färdolyckor och arbetssjukdomar som inträffat och anmälts sedan systemet togs i bruk den 1 januari 1979. ISA omfattar skador som drabbar arbetstagare, egenföretagare och värnpliktig personal. Statistiken bygger på de arbetsskadeanmälningar som arbetsgivaren sänder till försäkringskassan.

Syftet med ISA är att erhålla ett förbättrat underlag för arbetarskyddets förebyggande arbete. Genom att använda statistiken från ISA kan arbetarskyddsstyrelsen styra över föreskrifts- och tillsynsverksamheten till de av arbetsskador hårdast belastade branscherna. ISA används också i forskning om arbetsskadornas uppkomst.

På sikt kan uppgifterna i ISA också samköras med andra informationssystem, t. ex. cancerregistret, för att man därigenom skall få ytterligare möjligheter att studera olika samband mellan arbetsskador och arbetsmiljöförhållanden.

Som framgått av ett tidigare avsnitt i betänkandet (s. 12) har riksdagen ställt sig positiv till en utbyggnad av ISA. Utbyggnaden skall samordnas med en omläggning till data av yrkesinspektionens arbetsställregister (SARA). Härigenom kommer arbetarskyddsstyrelsen att få ett avsevärt förbättrat underlag för författningsarbetet.

Utskottet anser med hänvisning till den lämnade redovisningen att någon

riksdagens åtgärd inte är påkallad i här aktuellt avseende. Motionsyrkandet behandlas i det följande (se s. 39).

Omplacering eller ledighet för graviditet

Kvinnor som planerar graviditet eller är gravida bör få lagstadgad rätt till omplacering eller ledighet med bibehållen lön vid risk för fosterskada. Ett yrkande med denna innebörd framförs i motion 1981/82:1115 av Lars Werner m. fl. (vpk) (yrkande 4). Enligt motionärernas uppfattning får ingen diskriminering av kvinnor i fertil ålder ske, exempelvis genom att de generellt förbjuds att arbeta i typiska riskmiljöer. Det är i stället processerna som måste "kapslas in" eller förbjudas. Innan dessa krav tillgodosetts är det dock, anför motionärerna, ett oavvisligt krav att kvinnor som planerar graviditet eller blivit gravida kan omplaceras utan löneförlust.

Ett likalydande yrkande har behandlats av riksdagen tidigare under innevarande riksmöte (se SoU 1981/82:15). Utskottet avstyrkte motionen och framhöll att föräldraförsäkringsutredningen (S 1980:08) fått i uppdrag att utreda frågan huruvida ekonomisk kompensation bör ges åt kvinnor som av förebyggande skäl avstått från att förvärvsarbeta under graviditet. Utskottet hänvisade vidare till att utskottet i betänkande SoU 1981/82:14 om lagstiftning till skydd för ofödda, m. m. förordat dels att sådana ändringar i arbetsmiljölagen borde övervägas som syftar till att ge klart uttryck för behovet av skydd för ofödda, dels att en kartläggning skulle komma till stånd beträffande fall där en kvinna på grund av olika orsaker befinner sig i en sådan situation att hon kan tänkas förbise eller inte inse riskerna för det väntade barnet av att hon handlar eller underlåter att handla på visst sätt. Riksdagen följde utskottet.

Regeringen har i dagarna överlämnat betänkandet SoU 1981/82:14 om lagstiftning till skydd för ofödda, m. m. till föräldraförsäkringsutredningen med uppdrag att skyndsamt utreda sådana ändringar i arbetsmiljölagen som utskottet begärt. Med hänvisning härtill och då det enligt utskottets mening inte framkommit någon omständighet som bör föranleda riksdagen att ändra sitt tidigare ställningstagande i frågan avstyrker utskottet motion 1981/82:1115 i här aktuell del (yrkande 4).

Arbetslokaler

Regeringen bör göra en översyn av gällande normer för handels- och hantverkslokaler samt tillkännage former för tidsbegränsade dispenser från dessa normer till redan etablerade företag inom handel och hantverk i syfte att därmed öppna fler arbetsplatser för främst ungdom. Detta krav framställs i motion 1981/82:561 av Sten Sture Paterson (m) och Arne Svensson (m). Mot bakgrund av att arbetsmiljölagens bestämmelser om utformningen av arbetslokaler inte gäller för den som driver verksamhet utan att ha någon

anställd, hävdar motionärerna att småföretagare utan anställda ofta har behov av att anställa någon, främst någon ungdom, men att anställningen omöjliggörs av att arbetslokaler inte uppfyller fastställda normer. De normer motionärerna har i åtanke är arbetsmiljölagens bestämmelser, arbetarskyddsstyrelsens anvisningar om arbetslokaler och personalrum, byggnadslagstiftningens bestämmelser om arbetslokaler samt statens planverks föreskrifter om tillämpningen av byggnadsstadgans krav. Motionärerna anser att dagens allvarliga situation med en stigande ungdomsarbetslöshet gör att varje möjlighet bör undersökas för att snabbt skapa arbetstillfällen åt ungdom. Frågan om hur det potentiella arbetskraftsbehov som synes föreligga inom redan etablerade, små handels- och hantverksföretag skall kunna tillgodoses bör därför prövas, anser motionärerna.

Enligt 2 kap. 3 § arbetsmiljölagen skall arbetslokal vara så utformad och inredd att den är lämplig från arbetsmiljösynpunkt. I den utsträckning som föranleds av arbetets art och arbetstagarnas behov skall finnas utrymmen och anordningar för personlig hygien, förtäring och vila samt för första hjälp vid olycksfall eller sjukdom (2 kap. 8 §). Arbetarskyddsstyrelsen utfärdade redan mot bakgrund av motsvarande bestämmelser i den numera upphörda arbetarskyddslagen dels lokalanvisningar, dels anvisningar för personalrum. Inom arbetarskyddsstyrelsen pågår f. n. ett projekt med att arbeta om anvisningarna till föreskrifter.

I byggnadslagstiftningen finns regler om konstruktion och utformning av arbetslokaler. Krav med stöd av byggnadslagstiftningen kan emellertid endast ställas då en helt ny byggnad uppförs eller i samband med att ändringar är aktuella beträffande en befintlig byggnad (48 a och 49 §§ byggnadsstadgan /1959:612/).

Enligt förarbetena till arbetsmiljölagen (prop. 1976/77:149, s. 232) måste arbetarskyddsmyndigheterna, då de överväger att från arbetsmiljösynpunkt ställa krav på upprustning av en arbetslokal, göra en avvägning med hänsyn till vad som är möjligt och rimligt och även ta hänsyn till byggnadslagstiftningens krav vid ändring av befintlig byggnad. Vidare framhålls (s. 253) att det är nödvändigt med en nyanserad bedömning när man ställer kraven på arbetsmiljön. De insatser som krävs för att förbättra arbetsmiljön får inte vara orimliga i förhållande till de resultat som kan uppnås, heter det. Enligt arbetsmiljöpropositionen är det klart att helt andra krav kan ställas vid nyanläggning än när det gäller befintliga arbetslokaler med små möjligheter till förändringar. Vid bedömningar av om det finns anledning att göra vissa eftergifter i de krav som annars skulle ha ställts på arbetsmiljön är det särskilt angeläget att alla parter medverkar, anför det vidare. En god säkerhet för att arbetstagarnas intressen beaktas i tillämpningen ligger bl. a. i att de är representerade i yrkesinspektionsnämnderna, sägs det. Det framhålls att det dock inte är avsett att man skall kunna sänka kraven på arbetsmiljön med hänsyn till den enskilde arbetsgivarens förutsättningar i ekonomiskt eller

annat avseende. Det understryks också att de anställdas hälsa under inga omständigheter får sättas på spel.

Utskottet har tidigare under innevarande riksmöte vid flera tillfällen behandlat yrkesinspektionens verksamhet (se SoU 1981/82:15, 19 och 39). Utskottet har därvid erinrat om att utskottet tidigare framhållit vikten av att tillsynen såväl då det gäller större som mindre arbetsplatser får en sådan inriktning att man främst uppmärksammar arbetsmiljöfaktorer som kan innebära allvarliga hälsorisker för de anställda och använder resurserna i enlighet härmed. Utskottet har vidare erinrat om att arbetarskyddsstyrelsen, bl. a. i samarbete med arbetsmarknadens parter, utarbetat nya riktlinjer för hur tillsynsarbetet skall bedrivas. Ett väsentligt inslag i dessa riktlinjer är att inspektionen kommer att prioritera tillsynen av sådana arbetsställen där risker och belastningar bedöms som särskilt allvarliga, medan problem av "komfortkaraktär" får stå tillbaka.

Utskottet vill framhålla att den omständigheten att det är angeläget att arbetstillfällen skapas åt ungdomar och andra inte får leda till att tillsynsmyndigheterna underlåter att angripa arbetsmiljöfaktorer som innebär risker för de anställdas hälsa. När det gäller mindre allvarliga arbetsmiljöproblem lämnar både de ovan redovisade uttalandena i arbetsmiljölagens förarbeten och arbetarskyddsstyrelsens riktlinjer för tillsynsarbetet – mot vilka utskottet och riksdagen inte haft något att erinra – utrymme för en flexibel inställning från tillsynsmyndigheternas sida. Utskottet anser därför inte att det är påkallat med någon riksdagens åtgärd i anledning av motionen. Motion 1981/82:561 avstyrks således.

Fria arbetskläder

I motion 1981/82:1589 av Olof Palme m. fl. (s) tas upp frågan om rätten till fria arbetskläder i vissa fall (yrkande 17). Enligt motionärerna har arbetshygieniska undersökningar visat att hemförsling och tvätt i hemmet av starkt nedsmutsade arbetskläder kan medföra en risk för familjemedlemmarna att bli utsatta för skadliga ämnen. Av arbetshygieniska skäl finns det därför anledning att arbetskläder tillhandahålls och tvättas under hygieniskt betryggande former genom arbetsgivarens försorg, anser motionärerna. Det är dessutom en allmän princip att den som bedriver miljöfarlig verksamhet skall svara för de kostnader som uppstår på grund av verksamheten, och det svarar illa mot dagens krav att enskilda anställda själva skall betala för arbetskläder och tvätt av desamma, anför man vidare i motionen. Motionen utmynnar i förslaget att regler utfärdas som ger rätt till fria arbetskläder när sådana behövs av miljöskäl.

Av bestämmelser i arbetsmiljölagen framgår att arbetsgivaren är skyldig att tillhandahålla och väl underhålla s. k. personlig skyddsutrustning (se ovan s. 16). Till personlig skyddsutrustning hänförs all utrustning och klädsel som fordras för att ett arbete skall kunna utföras utan att risk för ohälsa eller

olycksfall uppkommer. Utrustningen skall bekostas av arbetsgivaren om inte annan överenskommelse träffats.

Andra arbetskläder än sådana som hänförs till personlig skyddsutrustning bekostas däremot inte av arbetsgivaren annat än om avtal träffats om det. Uppskattningsvis 20 % av de anställda i privat industri har idag fria arbetskläder. För dem som har fria kläder ombesörjer arbetsgivaren i regel tvätten av kläderna.

Utskottet kan inte finna annat än att i sådana fall, som motionärerna åsyftar, kläderna måste vara att hänföra till personlig skyddsutrustning: som framgår av förarbetena till arbetsmiljölagstiftningen avser detta uttryck ett vidsträckt område. Att arbetsgivaren även bör svara för tvätt av kläderna framstår som självklart, särskilt i fall då det är risker för ohälsa genom förekomsten av farliga ämnen eller liknande som motiverar att skyddskläder tillhandahålls. I anslutning till det sagda vill utskottet hänvisa till de nya bestämmelser om skyddskläder vid asbestarbeten som finns i asbestkungörelsen (se ovan s. 17).

Då det gäller andra arbetskläder får det liksom hittills ankomma på arbetsmarknadens parter att avtala om tillhandahållande och tvätt av kläderna.

Med hänvisning till det anförda finner utskottet att det inte är erforderligt med någon riksdagens åtgärd med anledning av yrkande 17 i motion 1981/82:1589.

Gränsvärden

Enligt ett förslag (yrkande 3) i motion 1981/82:1115 av Lars Werner m. fl. (vpk) skall preciserade säkerhetsmarginaler tillämpas vid fastställande av hygieniska gränsvärden. Vid gränsvärdebestämningen skall man utgå från den lägsta kända nivå som misstänks ge akut eller kronisk skadlig påverkan. Övervägandena bakom varje gränsvärde skall offentliggöras, anser motionärerna.

Motionärerna gör gällande att den största bristen vid gränsvärdesättningen är att flera av gränsvärdena är satta så att skadliga effekter kan förutses inträffa. Orsaken till detta är enligt motionärerna de förhandlingar som förs med bl. a. Svenska arbetsgivareföreningen om lämpligt gränsvärde.

Som framgått av den tidigare redogörelsen (s. 19) har riksdagen vid två tidigare tillfällen, senast hösten 1981, avslagit ett liknande yrkande. De synpunkter utskottet då framförde äger fortfarande giltighet. Utskottet vill erinra om att en kungörelse med en ny reviderad lista angående hygieniska gränsvärden trädde i kraft den 1 januari 1982 (AFS 1981:8), i vilken ett trettiofem nya ämnen förts in och ett femtiotal ändringar av tidigare gränsvärden gjorts. Vidare kan nämnas att denna nya lista f. n. är föremål för omarbetning och att den beräknas bli ersatt med en reviderad lista 1983. Det inom kort väntade betänkandet från utredningen (1979:01) om information

rörande arbetsmiljörisker, INRA, kan antas tillföra diskussionen om behovet av och möjligheterna till spridning av den dokumentation som ligger bakom gränsvärdena nytt material. Mot bakgrund av det anförda finner utskottet det inte påkallat med någon åtgärd i anledning av motion 1981/82:1115 i här aktuell del (yrkande 3).

I samma motion (yrkande 5) föreslås att juridiskt bindande gränsvärden införs för buller och sätts till högst 75 decibel (A) samt att föreskrifter utarbetas för belysning och icke-joniserande strålning. Enligt motionärerna är de fysikaliska yrkesriskerna utredda och kända i betydligt större utsträckning än de kemiska, men knappast kontrollerade eller eliminerade. Motionärerna gör gällande att det finns en tendens från både skyddsorganisationer och yrkesinspektion att bagatellisera de fysikaliska riskfaktorerna, vilket är oacceptabelt från de arbetandes synpunkt.

Även ett med detta motionsyrkande likalydande yrkande har varit föremål för tidigare riksdagsbehandlings. Socialutskottet lämnade hösten 1981 i betänkandet SoU 1981/82:15 en redogörelse för antagna eller planerade föreskrifter i fråga om buller, belysning, bildskärmsterminaler, laserstrålning, UV-strålning, mikrovågsugnar och radiofrekvent strålning. Så hade exempelvis ett förslag till ny kungörelse om buller utarbetats och avsågs bli behandlat av arbetarskyddsstyrelsens verksstyrelse under 1982. Vidare förberedde arbetarskyddsstyrelsen föreskrifter angående UV-strålning. Gällande anvisningar rörande radiofrekvent strålning (nr 111 från år 1976) skulle komma att arbetas om till föreskrifter. Arbete med föreskrifter såvitt avsåg belysning skulle påbörjas. Kortvågsutredningen hade under 1981 lagt fram promemorian (DsS 1981:8) Behandling med kortvåg, mikrovåg och ultraljud. Utskottet avstyrkte motionen med hänvisning till det anförda. Riksdagen följde utskottet.

Med hänsyn till det pågående föreskriftsarbetet finner utskottet det inte heller nu vara påkallat med någon riksdagens åtgärd i frågan. Motion 1981/82:1115 avstyrks därför i här aktuell del (yrkande 5).

Arbetet med att anpassa gränsvärdena till mål som uppställts bl. a. i samband med arbetsmiljölagen bör påskyndas. Ett önskemål härom framförs i yrkande 10 i motion 1981/82:1589 av Olof Palme m. fl. (s). Motionärerna hänvisar till att riksdagen vid arbetsmiljölagens tillkomst betonade att kriterierna för gränsvärdena skall vara stränga, bl. a. med hänsyn till människors olika känslighet för besvär. Arbetet med gränsvärden efter lagens tillkomst har emellertid enligt motionärerna inte fullföljt dessa riktlinjer. I remissvar från LO och flera LO-förbund har påvisats att vetenskaplig dokumentation finns som visar på skadeverkningar vid halter under de nu gällande gränsvärdena, anför man. Även i arbetarskyddsstyrelsens eget beslutsunderlag för gränsvärdena finns i en del fall sådana uppgifter, utan att de lett till sådana sänkningar att dessa skadeverkningar förhindras, heter det vidare i motionen.

I förarbetena till arbetsmiljölagen betonades att gränsvärdena uttrycker minimikrav (prop. 1976/77:149 s. 246) och att möjligheter således måste finnas för parterna och tillsynsmyndigheterna att – för att få till stånd en tillfredsställande arbetsmiljö – kräva förbättring som innebär att värden under fastställt gränsvärde skall uppnås. Utskottet anslöt sig till de i propositionen angivna riktlinjerna för arbetet med gränsvärdefrågor och framhöll särskilt vikten av att gränsvärdesystemet utsträcktes så snart förutsättningarna förelåg. (SoU 1977/78:1 s. 23). I senare sammanhang har utskottet understrukt betydelsen av att tillsyns- och föreskriftsarbeten när det gäller arbetsmiljörisker bedrivs skyndsamt och effektivt (SoU 1981/82:15 och 39).

De synpunkter utskottet tidigare framfört i frågan äger fortfarande giltighet.

Av den ovan lämnade redovisningen har framgått att en kungörelse med en reviderad lista för hygieniska gränsvärden trätt i kraft den 1 januari 1982 och att en ny lista är under utarbetande och beräknas träda i kraft under 1983. Även när det gäller fysikaliska arbetsmiljörisker pågår som ovan nämnts ett kontinuerligt arbete inom arbetarskyddsstyrelsen med att ta fram föreskrifter med nya gränsvärden.

Med hänvisning till det anförda anser utskottet att det inte är påkallat med någon åtgärd från riksdagens sida i frågan. Utskottet avstyrker därför motion 1981/82:1589 i här aktuell del (yrkande 10).

Frågan om förbud mot förbränningsmotordrivna arbetsmaskiner i vissa slutna utrymmen

Arbetsmiljölagen bör ändras så att användning av diesel- och andra förbränningsmotordrivna arbetsmaskiner i fartygslastrum, slutna lokaler och gruvor samt vid andra underjordsarbeten förbjuds. Yrkande härom framförs i motion 1981/82:192 av Lars Werner m. fl. (vpk). I motion 1981/82:1115, likaledes av Lars Werner m. fl. (vpk) framställs ett yrkande med samma syfte (yrkande 13). Enligt motionärerna är det helt klarlagt vilka risker användningen av förbränningsmotordrivna maskiner utgör. Från Japan har nyligen rapporter kommit, där man påvisat sambandet mellan cancer och dieselavgaserna. Ett förbud är nödvändigt för att förändringar skall komma till stånd på området, anser motionärerna.

Riksdagen har vid flera tillfällen tidigare och senast hösten 1981 (SoU 1981/82:15) avslagit motsvarande yrkanden från vänsterpartiet kommunisterna. Motiveringen härtill har varit att det visserligen är angeläget att åtgärder vidtas för att eliminera de hälsorisker och olägenheter som är förenade med användningen av dieseldrivna fordon men att det, i avvaktan på att pågående forsknings- och försöksprojekt skall avslutas, inte är erforderligt med åtgärder från riksdagens sida. Utskottet anser att det inte heller med anledning av det nu aktuella motionsyrkandet finns fog för någon

riksdagens åtgärd. Till vad utskottet tidigare anfört i frågan kan läggas att det inom arbetarskyddsstyrelsens forskningsavdelning sedan någon månad pågår ett forskningsprojekt angående arbetstagare exponerade för motoravgaser. Syftet med undersökningen är bl. a. att få ett bättre underlag för bedömning av långtidseffekter av motoravgaser. Som exempel på arbeten som anses särskilt viktiga att studera har forskningsgruppen angett gruvarbete, stuveriarbete, arbete vid lastkajer, arbete i lager med trucklastare, i bussgarage, i stationsbyggnader intill flygplatser, i parkeringsgarage, bilprovvningsstationer och bilverkstäder samt arbete med lastning av bilar på transportfartyg. Utskottet avstyrker således motion 1981/82:192 och motion 1981/82:1115 yrkande 13.

Förbud mot asbest i bromsbelägg och friktionselement

Användningen i arbetslivet av asbest och asbesthaltigt material förbjuds enligt en nyligen utfärdad kungörelse av arbetarskyddsstyrelsen (AFS 1981:23). Bestämmelserna träder i kraft den 1 juli i år. Från förbudet görs av bl. a. praktiska skäl vissa undantag som gäller under en ännu inte fastställd övergångstid. Så får exempelvis bromsbelägg och andra friktionselement som innehåller asbest användas om det inte finns godtagbara produkter av mindre hälsofarligt material att tillgå. Enligt övergångsbestämmelserna till kungörelsen får asbesthaltiga friktionselement användas i fordon eller maskiner fram till nästkommande bytestillfälle.

I tre motioner tas upp frågor som rör förbudet mot asbest i bromsbelägg för bilar. I motion 1981/82:553 av Pär Granstedt m. fl. (c) yrkas att regeringen vidtar åtgärder så att de nya reglerna om asbest i bromsbelägg och andra friktionselement blir tillämpliga också för importerade fordon. Motionärerna anser det vara en svaghet att asbestförbudet i arbetarskyddsstyrelsens kungörelse endast gäller fordon som tillverkas i Sverige eller i samband med byte av t. ex. bromsbeläggningar i Sverige. Motionärerna pekar på att en stor del av landets bilpark är importerad och menar att detta innebär fortsatta stora arbetsmiljöproblem på bilverkstäderna och fortsatt tillförsel av asbestdamm i gatumiljön. I motion 1981/82:677 av Lars Werner m. fl. (vpk) begär man att det utarbetas ett program för en skyndsam avveckling av asbest som material i bromsbeläggningar till fordon. Även i motion 1981/82:1589 av Olof Palme m. fl. (s) hemställs att åtgärder vidtas i syfte att stoppa användningen av asbest i bromsbelägg och friktionselement (yrkande 11). De socialdemokratiska motionärerna anser att det nu är möjligt att förbjuda användningen av asbest i bromsbelägg och friktionselement i bilar och maskiner som säljs fr. o. m. en tidpunkt inte senare än den 1 oktober 1983. Reservdelar av asbest kan dock, enligt motionärerna, få monteras i motorfordon under ytterligare högst sex månader.

Som utskottet närmare redovisat i ett tidigare avsnitt har arbetarskyddsstyrelsen i sina kommentarer till asbestkungörelsen uppgivit att vissa

nyttillverkade bilmodeller redan i dag säljs med asbestfria bromsbelägg medan andra tillverkare förutskickat övergång till sådana inom en mycket snar framtid. Arbetarskyddsstyrelsen har vidare uppgivit att ett totalt ersättande av asbesthaltiga friktionselement med element av mindre hälsofarligt material kräver internationell samverkan. Styrelsen har framhållit att man uppmärksammet kommer att följa den internationella utvecklingen.

Utskottet har tidigare, bl. a. vid riksmötet 1975/76, uttalat att mycket långtgående åtgärder är befogade för att motverka hälsoriskerna i samband med användningen av asbest och asbesthaltigt material i arbetslivet (bil. 2 till prot. 1975/76:9). Utskottet har ansett att målet för åtgärderna bör vara att asbest och asbestprodukter skall försvinna från arbetslivet. Utskottet hälsar därför med tillfredsställelse att asbest enligt huvudregeln i arbetarskyddsstyrelsens nya föreskrifter fr. o. m. den 1 juli i år inte får användas i arbetslivet. När det gäller undantaget för bl. a. bromsbelägg och andra friktionselement vill utskottet som sin mening uttala att den övergångstid under vilken asbesthaltiga material fortfarande får användas måste bli så kort som det praktiskt är möjligt. Kravet på en mycket snar övergång till asbestfria material gäller i synnerhet bromsbelägg på personbilssidan, där det ju som ovan angetts redan i dag säljs nya bilar med bromsbelägg utan asbest. Att redan nu fastställa en bestämd tidpunkt, efter vilken asbesthaltiga bromsbelägg helt förbjuds kan emellertid enligt utskottets uppfattning medföra risken att industrin övergår till material som inte är säkra ur trafiksäkerhetssynpunkt och som i framtiden kan komma att visa sig vara förknippade med lika allvarliga eller ännu större hälsorisker än vad fallet är beträffande asbest. Med hänvisning till det anförda avstyrker utskottet motionerna 1981/82:677 och 1981/82:1589 yrkande 11.

Inom svensk likaväl som inom utländsk bilindustri pågår f. n. arbete med att utveckla ersättningsmaterial i bromsar och kopplingsbelägg. Arbetarskyddsstyrelsen har uppgivit att man uppmärksammet kommer att följa den internationella utvecklingen. Utskottet finner det angeläget att styrelsen gör detta och att alla möjligheter till internationell samverkan i frågan tillvaratas. Utskottet anser det inte f. n. påkallat att det införs någon form av importförbud för fordon som tillverkats utomlands och därvid försetts med asbesthaltiga friktionselement. Vid sådant förhållande har utskottet inte anledning att närmare pröva de handelspolitiska förutsättningarna för åtgärder av sådant slag. Motion 1981/82:553 avstyrks i enlighet med det anförda.

Aktionsprogram mot hälsofarliga arbetsmiljöer

Vänsterpartiet kommunisterna efterlyser i motion 1981/82:1117 av Lars Werner m. fl. förslag till åtgärder mot hälsofarliga arbetsmiljöer i enlighet

med ett i motionen framlagt aktionsprogram. Enligt motionärerna bör i aktionsprogrammet ingå bl. a. följande punkter:

1. En kraftig skärpning av arbetsmiljölagstiftningen med bl. a. tvingande gränsvärden mot ett för högt arbetstempo, förbud mot allt skiftarbete som inte är samhällsnödvändigt och förbud mot ackord som driver upp arbetstempot.
2. Kraftig utbyggnad av yrkesmedicin och forskning som gäller sambandet mellan missförhållandena på arbetsmarknaden och ohälsa.
3. Åtgärder som nedbringar konsumtionen av alkohol, lugnande tabletter och andra droger.
4. En förstärkt ställning för den lokala arbetsmiljökampen och utvidgad rätt för skyddsombud att ingripa mot misstänkt hälsofarliga arbetsförhållanden.
5. En förbättrad statistik som gör det möjligt att följa samband mellan olika former av arbetsförhållanden och ohälsa.

Utskottet har i tidigare avsnitt behandlat flertalet av de frågor, som motionärerna särskilt tar upp (se s. 23, 24, 26 och 30). Då det gäller övriga frågor finns skäl nämna följande.

Frågan om förbud mot skiftarbete – dvs. en fråga som avser arbetstidens förläggning – behandlades vid arbetsmiljölagens tillkomst (se SoU 1977/78:1 s. 48). Krav på sådant förbud avslögs av riksdagen. Det finns inte skäl till omprövning av ställningstagandet.

Då det gäller forskning om sambandet mellan arbetsmiljö och ohälsa hänvisar utskottet till proposition 1981/82:106 om forskning m. m., som kommer att behandlas av socialutskottet i motsvarande del.

Olika insatser för att nedbringa konsumtionen av bl. a. alkohol behandlas av riksdagen årligen i en rad olika sammanhang. Utskottet hänvisar här särskilt till betänkande SoU 1981/82:43, som avges inom kort.

Med hänvisning till det anförda kan utskottet inte finna det motiverat att riksdagen tar initiativ till ett sådant aktionsprogram som motionärerna efterlyser. Motion 1981/82:1117 avstyrks därför.

Hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *fackligt inflytande m. m.*
att riksdagen avslår motion 1981/82:1115 yrkandena 1, 6 och 7,
2. beträffande *utbildning av skyddsombud*
att riksdagen avslår motion 1981/82:1115 yrkande 11,
3. beträffande *utbyggnad och organisation av företagshälsövrden*
att riksdagen avslår motion 1981/82:1115 yrkande 9,

4. *beträffande upprättandet av en plan för den yrkesmedicinska utbyggnaden*
att riksdagen avslår motion 1981/82:1589 yrkande 14.
5. *beträffande lagstiftning om genomförande av vissa förslag av 1976 års företagshälsovårdsutredning*
att riksdagen avslår motion 1981/82:1115 yrkande 10.
6. *beträffande yrkestandskador*
att riksdagen med anledning av motion 1981/82:1589 yrkande 13 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört om utredning av arbetsmiljöfaktorerers inverkan på tandhälsotillståndet.
7. *beträffande information för forskningsändamål*
att riksdagen avslår motion 1981/82:1115 yrkande 12.
8. *beträffande sanktioner vid arbetsmiljöbrott*
att riksdagen avslår motion 1981/82:1115 yrkande 2 och motion 1981/82:1589 yrkande 6.
9. *beträffande omplacering eller ledighet för graviditet*
att riksdagen avslår motion 1981/82:1115 yrkande 4.
10. *beträffande arbetslokaler*
att riksdagen avslår motion 1981/82:561.
11. *beträffande fria arbetskläder*
att riksdagen avslår motion 1981/82:1589 yrkande 17.
12. *beträffande gränsvärden*
att riksdagen avslår motion 1981/82:1115 yrkandena 3 och 5 samt motion 1981/82:1589 yrkande 10.
13. *beträffande dieseldrift i slutna rum m. m.*
att riksdagen avslår motion 1981/82:192 och motion 1981/82:1115 yrkande 13.
14. *beträffande asbest i bromsbelägg och friktionselement för bilar*
att riksdagen avslår motion 1981/82:553, motion 1981/82:677 och motion 1981/82:1589 yrkande 11.
15. *beträffande aktionsprogram mot hälsofarliga arbetsmiljöer*
att riksdagen avslår motion 1981/82:1117.

Stockholm den 29 april 1982

På socialutskottets vägnar

GÖRAN KARLSSON

Närvarande: Göran Karlsson (s), Gabriel Romanus (fp), Evert Svensson (s), Mårten Werner (m), John Johnsson (s), Erik Larsson (c), Ivar Nordberg (s), Kjell Nilsson (s), Karin Israelsson (c), Kersti Swartz (fp), Anita Bråkenhielm (m), Ann-Cathrine Haglund (m), Maria Lagergren (s), Märta Fredrikson (c) och Anita Persson (s).

Innehållsförteckning

Motionerna	1
Allmän bakgrund	3
Fackligt inflytande m. m.	3
Vetorätt i arbetsmiljöfrågor för den lokala fackföreningen	3
Rätt för den lokala fackföreningen att besluta om arbetes återupp- tagande	4
Skyddsombuds rätt att avbryta farligt arbete	4
Arbetstagarrepresentation i arbetarskyddsstyrelsen och yrkesin- spektionsnämnderna	4
Utbildning av skyddsombud	5
Företagshälsovård och yrkesmedicin	6
Information för forskningsändamål	7
Sanktioner vid arbetsmiljöbrott	9
Arbetsskadestatistik	12
Omplacering eller ledighet för graviditet	13
Bestämmelser om arbetslokaler	14
Fria arbetskläder	16
Gränsvärden	18
Fråga om förbud mot förbränningsmotordrivna arbetsmaskiner i vissa slutna utrymmen	21
Asbest i bromsbelägg och friktionselement	22
Utskottet	23
Inledning	23
Fackligt inflytande i arbetsmiljöfrågor, m. m.	23
Utbildning av skyddsombud	25
Företagshälsovård och yrkesmedicin	25
Information för forskningsändamål	27
Sanktioner vid arbetsmiljöbrott	28
Arbetsskadestatistik	30
Omplacering eller ledighet för graviditet	31
Arbetslokaler	31
Fria arbetskläder	33
Gränsvärden	34
Frågan om förbud mot förbränningsmotordrivna arbetsmaskiner i vissa slutna utrymmen	36
Förbud mot asbest i bromsbelägg och friktionselement	37
Aktionsprogram mot hälsofarliga arbetsmiljöer	38
Hemställan	39

